

**Міністерство освіти і науки України
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Історичний факультет
Кафедра всесвітньої історії**

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ
З ОСВІТНЬОЇ КОМПОНЕНТИ «ІСТОРІЯ СЛОВ'ЯНСЬКИХ НАРОДІВ»
для здобувачів III курсу історичного факультету
спеціальності 032 Історія та археологія
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти**

Укладачі: Буравський О. А., Власюк І. М.

**Житомир
ЖДУ ім. І. Франка
2024**

УДК 94(4)(072)
М 52

Рекомендовано до друку Вченою радою
Житомирського державного університету імені Івана Франка
(протокол № 17 від 27 вересня 2024 р.)

Рецензенти:

Шевчук А. В., доктор історичних наук, доцент
Державний університет «Житомирська політехніка»

Цецик Я. П., кандидат історичних наук, доцент
*Національний університет водного господарства
та природокористування (м. Рівне)*

Стельникович С. В., доктор історичних наук, доцент
Житомирський державний університет імені Івана Франка

М 52 Методичні рекомендації до семінарських занять з освітньої компоненти «Історія слов'янських народів» для здобувачів III курсу історичного факультету спеціальності 032 Історія та археологія першого (бакалаврського) рівня вищої освіти / Укладачі: Буравський О. А., Власюк І. М. Житомир: ЖДУ ім. Івана Франка, 2024. 54 с.

У методичних рекомендаціях вміщено розподіл навчального часу за темами курсу, теми і плани семінарських занять та методичні рекомендації до самостійної роботи студентів, список рекомендованої літератури по темах, контрольні питання до екзамену,

Для студентів III курсу історичного факультету спеціальності 032 Історія та археологія першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

УДК 94(4)(072)

© О. А. Буравський, 2024
© І. М. Власюк, 2024
© ЖДУ ім. Івана Франка, 2024

ЗМІСТ

Опис освітньої компоненти	4
Структура освітньої компоненти.....	6
Методичні рекомендації до семінарських занять.....	9
Контрольні питання до екзаменів.....	49

Опис освітньої компоненти

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, ОПП / ОНП рівень вищої освіти	Характеристика освітньої компоненти	
		денна форма	заочна форма
Кількість кредитів – 7,5	03 Гуманітарні науки 032 Історія та археологія	Обов'язкова	
Модулів – 3	Історія та археологія	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин - 225		3	
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми: аудиторних – 3,2/2,7 самостійної роботи здобувача – 4,8/4,3 год.	перший (бакалаврський) рівень вищої освіти	42 год.	–
		Практичні / Семінарські	
		46 год.	–
		Лабораторні	
		–	–
		Самостійна робота	
		137 год.	–
		Індивідуальна робота	
–	–		
		Вид контролю: екзамени	

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 39% : 61%

для заочної форми навчання –

Мета та завдання освітньої компоненти

Мета вивчення освітньої компоненти: формування у майбутніх спеціалістів системи знань про історію та культуру всіх слов'янських країн; розуміння складнощів та проблем їх розвитку у різні історичні періоди та на сучасному етапі; вивчення ними важливих джерел з історії та культури цих народів, набуття необхідних навичок щодо подальшої роботи у вищих та середніх спеціальних навчальних закладах, школах при викладанні всесвітньої історії, світової культури та інших дисциплін.

З урахуванням вимог, встановлених за освітньо-професійною програмою, цей курс передбачає засвоєння студентами теоретичних знань з освітньої компоненти «Історія слов'янських народів».

Основними завданнями вивчення освітньої компоненти є:

- вивчення історії, процесів державотворення і розвитку слов'ян від найдавніших часів до сьогодення;

- вивчення культурних досягнень цих народів в різні епохи;
- аналіз відповідних історичних джерел, документів, творів тощо;
- розуміння взаємозв'язків та взаємовпливів між різними слов'янськими народами в різні історичні періоди;
- пошук спільного в історії, релігії та культурі слов'янських народів, шляхів їх більш тісної співпраці у XXI ст.;
- осмислення проблем та складнощів розвитку різних слов'янських держав для більш об'єктивної оцінки їхньої ролі у всесвітній та регіональній історії.

Структура освітньої компоненти

Назви тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Всього	У тому числі					Всього	У тому числі				
		Лекції	Практичні/Се	Лабораторні заняття	Самостійна	Індивідуальні заняття		Лекції	Практичні/Се	Лабораторні заняття	Самостійна	Індивідуальні заняття
Модуль IV. Західні та південні слов'яни у XIX – на початку XX ст.												
Тема 21. Польські землі у складі трьох імперій в XIX – на початку XX ст.	14	4	4	–	6	–	–	–	–	–	–	–
Тема 22. Чеські та словацькі землі у складі Габсбурзької монархії у XIX – на початку XX ст.	12	2	2	–	8	–	–	–	–	–	–	–
Тема 23. Болгарія у XIX – на початку XX ст.	10	2	2	–	6	–	–	–	–	–	–	–
Тема 24. Сербія та Чорногорія у XIX – на початку XX ст.	12	2	2	–	8	–	–	–	–	–	–	–
Тема 25. Хорвати, словенці, боснійці та македонці у XIX – на початку XX ст.	14	2	2	–	10	–	–	–	–	–	–	–
Тема 26. Культура західних та південних слов'ян у XIX – на початку XX ст.	14	2	2	–	10	–	–	–	–	–	–	–
Разом за модулем IV	76	14	14	–	48	–	–	–	–	–	–	–
Модуль V. Східні слов'яни у XIX – на початку XX ст.												
Тема 27. Російська імперія у першій половині XIX ст.	10	2	2	–	6	–	–	–	–	–	–	–

Тема 28. Соціально-економічні та суспільно-політичний розвиток Російської імперії у другій половині XIX ст.	8	2	2	–	6	–	–	–	–	–	–	–
Тема 29. Російська імперія наприкінці XIX – на початку XX ст.	10	4	4	–	6	–	–	–	–	–	–	–
Тема 30. Білоруські землі у складі Російської імперії в XIX – на початку XX ст.	7	2	2	–	6	–	–	–	–	–	–	–
Разом за модулем V	44	10	10	–	24	–	–	–	–	–	–	–
Модуль VI. Слов'янські народи у XX – XXI ст.												
Тема 31. Польща у 1918-1945 рр.	8	2	2	–	4	–	–	–	–	–	–	–
Тема 32. Польща у середині 40-х рр. XX – XXI ст.	8	2	2	–	4	–	–	–	–	–	–	–
Тема 33. Чехословаччина у 1918-1945 рр.	8	2	2	–	4	–	–	–	–	–	–	–
Тема 34. Соціально-економічний та політичний розвиток Чехословаччини у середині 1940-х – на початку 1990-х рр.	8	2	2	–	4	–	–	–	–	–	–	–
Тема 35. Чехія та Словаччина у 90-х рр. XX – XXI ст.	6	–	2	–	4	–	–	–	–	–	–	–
Тема 36. Болгарія у 1918–1945 рр.	8	2	2	–	4	–	–	–	–	–	–	–
Тема 37. Болгарія у середині 40-х рр. XX – XXI ст.	8	2	2	–	4	–	–	–	–	–	–	–

Тема 38. Югославія у 1918–1945 рр.	8	2	2	–	4	–	–	–	–	–	–	–
Тема 39. Соціально-економічний та політичний розвиток Югославії у середині 1940-х – на початку 1990-х рр.	7	2	2	–	3	–	–	–	–	–	–	–
Тема 40. Розвиток республік колишньої Югославії у 90-х рр. XX – XXI ст.	8	–	2	–	6	–	–	–	–	–	–	–
Тема 41. Утворення та розвиток СРСР (1922-1991 рр.)	10	–	–	–	10	–	–	–	–	–	–	–
Тема 42. Російська Федерація і Білорусь у 90-х рр. XX – XXI ст.	8	2	2	–	4	–	–	–	–	–	–	–
Тема 43. Культура слов'янських народів у XX – XXI ст.	10	–	–	–	10	–	–	–	–	–	–	–
Разом за модулем VI	105	18	22	–	65	–	–	–	–	–	–	–
Усього годин	225	42	46	–	137	–	–	–	–	–	–	–

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

МОДУЛЬ IV ЗАХІДНІ ТА ПІВДЕННІ СЛОВ'ЯНИ У ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Семінарські заняття №1-2 Польські землі у складі трьох імперій в ХІХ – на початку ХХ ст. (4 год.)

Мета: дослідити історію польських земель у названий період, національно-визвольний рух поляків.

План.

1. Становище польських земель в першій третині ХІХ ст.
2. Національно-визвольний рух поляків у 30–40-х рр. ХІХ ст. Листопадове повстання 1830–1831 рр.
3. Польські землі в другій половині ХІХ ст. Січневе повстання 1863–1864 рр. та його наслідки.
4. Польські землі на початку ХХ ст.
5. Суспільно-політичне становище польських земель.
6. Польські землі у період Першої світової війни.

Основні терміни та поняття: поляки; повстання; конституція; еміграція.

Реферати

Польські провідні постаті ХІХ – початку ХХ ст.

Релігійне становище польських земель. Відносини з російською владою.

Питання для обговорення

1. Польські землі у складі Росії, Австрії та Пруссії: спільне та відмінне.
2. Проаналізуйте причини польського національно-визвольного руху у першій половині ХІХ ст.
3. Листопадове повстання в історії Польщі: хід та значення.
4. Січневе повстання поляків 1863–1864 рр. в історичній долі польського народу.
5. Наскільки складним було вирішення польського питання в роки Першої світової війни?

Методичні рекомендації:

У першому питанні необхідно проаналізувати, яким було становище поляків у трьох державах, які поділили ці землі, що було спільного і відмінного.

У другому питанні зазначимо про причини руху поляків проти російської влади; варто проаналізувати дослідження, присвячені перебігу та

наслідкам Листопадового повстання 1830-1831 років. Крім того, варто звернути увагу на інформацію про видатних представників національно-визвольного руху. Краківське повстання 1846 р. та революційні події 1848 р. у Познані, які також відіграли важливу роль у польському національно-визвольному русі.

Розглядаючи зміст **третього питання**, насамперед необхідно звернути увагу на передумови, причини, перебіг та наслідки Січневого польського повстання 1863–1864 рр. Доцільно звернутися до останніх досліджень з цього питання. Важливо проаналізувати соціально-економічні та політичні зміни (розвиток промисловості, сільського господарства, трудова міграція, суспільно-політичне життя (створення політичних партій, робітничий рух) у всіх трьох регіонах Польщі протягом в 70-х – 90-х рр. XIX ст.

У **четвертому питанні** варто простежити соціально-економічні зміни в Польщі.

Відповідаючи на **п'яте питання**, потрібно звернути увагу на створення політичних партій, польсько-український конфлікт у Східній Галичині. Важливо також пояснити створення польської воєнізованої організації в Галичині у 1910 р., яка мала трансформуватися у збройну організацію, що воювала боці Німеччини та Австро-Угорщини.

Розкриваючи **шосте питання**, здобувачу вищої освіти необхідно наголосити, що польське питання в період війни було складним, але важливим для поляків; пропонувалися різні плани держав, у складі яких вони перебували. Однак, остаточно питання було вирішено з урахуванням внутрішніх та зовнішніх чинників (події в Росії 1917 р.; закінчення війни у 1918 р.).

Рекомендована література

Основна

Зашкільняк Л. О., Крикун М. Г. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2002. 752 с.

Історія західних і південних слов'ян (з давніх часів до XX ст.). Курс лекцій: Навч. посібник / В. І. Яровий, П. М. Рудяков, В. П. Шумило та ін. К.: Либідь, 2009. 632 с.

Допоміжна

Буравський О. А. Римо-католицька церква на Правобережній Україні (кінець XVIII – початок XX ст.): Монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ імені І. Франка, 2013. 452 с.

Воробчук О. Я. Польське питання у політиці Росії в роки Першої світової війни: Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.02; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці, 2005. 19 с.

Дворнік Ф. Слов'яни в Європейській історії та цивілізації / Ф. Дворнік : пер. з англ. В. Верлока [та ін.] ; підгот. З. Косицька, В. Мільчевська ; наук. ред. К. Гломозда. К. : Дух і Літера, 2000. 494 с.

Дильонгова Г. Історія Польщі. 1795–1990. К. : Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2007. 237 с.

Плекан Ю. В. Польсько-українське протистояння в боротьбі за реформування виборчого законодавства до австрійського парламенту та Галицького сейму (кінець XIX – початок XX ст.): Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.02; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці, 2004. 18 с.

Семінарське заняття № 3
Чеські та словацькі землі у складі Габсбурзької монархії
у XIX – на початку XX ст.
(2 год.)

Мета: проаналізувати історію чеських та словацьких земель у названий період, процеси їхнього національного відродження.

План.

1. Чехи у процесах національного відродження в XIX ст.
2. Словаки у процесах національного відродження в XIX ст.
3. Зміни у розвитку чеських та словацьких земель на початку XX ст.
4. Становище чеського та словацького народів у 1914-1918 рр.

Основні терміни та поняття: чехи; словаки; національне відродження; Перша світова війна.

Реферат

Чеські та словацькі національні діячі в XIX ст.

Питання для обговорення

1. Чеське національне відродження: характерні риси.
2. Словаки у боротьбі за автономію в XIX ст.
3. Чеські та словацькі видатні постаті XIX ст.
4. Охарактеризуйте настрої чеського та словацького народів у період Першої світової війни.

Методичні рекомендації:

У **першому питанні** зазначимо, що чеське національне відродження тривало з останньої третини XVIII по 60-ті рр. XIX ст.), в період розвитку капіталістичних відносин і формування чеської нації. Рекомендується також розповісти про видатних діячів чеського Відродження, їхні твори та діяльність.

Відповідаючи на **друге питання**, важливо акцентувати, що словацьке національне відродження відбувалося в складних умовах (необхідно було протистояти зростаючій мадяризації). Відомим культурним діячем став Л. Штур – засновник словацької літературної мови. Важливо проаналізувати і участь словаків у революції 1848–1849 рр.

Аналізуючи **третє питання**, необхідно зазначити, що чеські землі були найбільш індустріально розвиненим регіоном Австро-Угорщини.

Словацькі землі мали аграрну спеціалізацію, з повільним розвитком промисловості відбувався. Характерним явищем стала масова міграція селян у пошуках кращого життя.

У **четвертому питанні** слід наголосити, що на чеських і словацьких землях (Австро-Угорщина) мали місце дискримінація та переслідування. Для відповіді на це питання необхідно також пригадати настрої, які панували в регіоні під час війни, охарактеризувати спрямування різних політичних сил та відзначити факт дезертирства і капітуляції перед російською армією та створення Союзу чехословацьких об'єднань у Петрограді. На Антанту орієнтувалася Народна партія на чолі з Томашем Масариком (з 1915 р. – голова Чехословацької національної ради).

Рекомендована література

Основна

Історія західних і південних слов'ян (з давніх часів до XX ст.). Курс лекцій: Навч. посібник / В. І. Яровий, П. М. Рудяков, В. П. Шумило та ін. К.: Либідь, 2009. 632 с.

Кріль М. М. Історія Словаччини: Навч. посібник. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2006. 264 с.

Допоміжна

Дворнік Ф. Слов'яни в Європейській історії та цивілізації / Ф. Дворнік ; пер. з англ. В. Верлока [та ін.] ; підгот. З. Косицька, В. Мільчевська ; наук. ред. К. Гломозда. К. : Дух і Літера, 2000. 494 с.

Бевзюк Є. В. Чинники становлення та початок словацького національного відродження (кінець XVIII – початок XIX ст.) *Слов'янський вісник*. 2012. Вип. 13. С. 15–22.

Семінарське заняття № 4 Болгарія в XIX – на початку XX ст.

(2 год.)

Мета: проаналізувати процеси відновлення та розвитку власної державності на болгарських землях у названий період.

План.

1. Болгарські землі у першій половині XIX ст.
2. Болгари у другій половині XIX ст. Утворення Болгарського князівства.
3. Болгарія наприкінці XIX – на початку XX ст.

Основні терміни та поняття: болгари; Болгарський революційний центральний комітет; повстання; Тирновська конституція.

Реферат

Політичні зміни в Болгарії у 80-х рр. XIX – на початку XX ст.

Питання для обговорення

1. Виділіть характерні риси та особливості боротьби болгар у ХІХ ст. за відновлення своєї держави.
2. Чому Болгарське князівство змінило свої зовнішньополітичні вектори?

Методичні рекомендації:

При висвітленні **першого питання** студентам необхідно виокремити соціально-економічні та політичні зміни в першій половині ХІХ ст.: захоплення вільних і селянських земель турецькими феодалами; реформу 1834 року, що скасувала сіпахійську військово-ленну систему; поширення товарно-грошових відносин; розвиток міст; створення болгарських шкіл зі світськими предметами в 20-х роках ХІХ ст.; боротьбу за болгарську церковну автономію; участь болгар-добровольців у війнах проти Туреччини; селянські виступи в Південно-Західній Болгарії.

Друге питання вимагає пояснення суспільно-політичних рухів у Болгарії в 60-70-х роках ХІХ ст.: діяльність Болгарського товариства дружби з книгою (1869 р.), відродження болгарської церкви (1870 р.), діяльність таємних товариств, заснування Болгарського революційного центрального комітету на чолі з Рубеном Каравеловим (1870 р.) та діяльність поета й публіциста Христо Ботева. Особливу увагу варто приділити Квітневому повстанню 1876 року, участі болгар у російсько-турецькій війні 1877-1878 років, відновленню держави та проголошенню автономного князівства з турецькою залежністю. Необхідно проаналізувати основні положення Тирновської конституції 1879 р.

При розгляді **третього питання** необхідно проаналізувати наступні події: державний переворот Александра Баттенберга (1881 р.); розрив і подальше відновлення дипломатичних відносин з Росією; політику князя Фердинанда; отримання повної незалежності Болгарією 5 жовтня 1908 р.

Рекомендована література

Основна

Історія західних і південних слов'ян (з давніх часів до ХХ ст.). Курс лекцій: Навч. посібник / В. І. Яровий, П. М. Рудяков, В. П. Шумило та ін. К.: Либідь, 2009. 632 с.

Яровий В. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн. ХХ століття: Підруч. для вищих навч. закл. Київ: Генеза, 2005. 816 с.

Допоміжна

Дворнік Ф. Слов'яни в Європейській історії та цивілізації / Ф. Дворнік ; пер. з англ. В. Верлока [та ін.] ; підгот. З. Косицька, В. Мільчевська ; наук. ред. К. Гломозда. Київ: Дух і Літера, 2000. 494 с.

Миколенко Д. В. Політична опозиція в Болгарії за часів прем'єрства Стефана Стамболова (1887–1894 рр.). Дриновський збірник : Харків-Софія : Академічне видавництво «Проф. Марин Дринов», 2011. Т. 4. С. 187–197.

Семінарське заняття № 5 **Сербія та Чорногорія в ХІХ – на початку ХХ ст.**

(2 год.)

Мета: проаналізувати історію сербських та чорногорських земель у названій період, процеси їхнього національного відродження і розвитку державності.

План.

1. Боротьба сербів за відновлення держави та розвиток автономного князівства.
2. Сербія наприкінці 70-х років ХІХ – на початку ХХ ст.
3. Чорногорія в умовах звільнення від османської залежності та розвитку держави.

Основні терміни та поняття: серби; чорногорці; повстання; Карагеоргієвичі; Народна Скупщина; Сербське королівство.

Реферат

Розвиток державності Сербії та Чорногорії у ХІХ – на початку ХХ ст.:
спільне та відмінне.

Питання для обговорення

1. Сербія в умовах боротьби за автономію.
2. Особливості політичного життя Сербії у ХІХ ст.
3. Чим відрізнялася ідеологія сербів і чорногорців у цей період?
4. Що заважало та гальмувало Чорногорії розвивати власну державність?

Методичні рекомендації:

У **першому питанні** важливо проаналізувати наслідки двох великих повстань сербів проти Османів. При аналізі соціально-економічних змін необхідно наголосити, що основним сегментом сербської громади в середині ХІХ ст. було селянство, інтегроване в задругу й общину; в той же час формувалися й інші класи.

При підготовці **другого питання** необхідно висвітлити положення конституції 1888 року, події 29 травня 1903 року та перехід влади до династії Карагеоргієвичів. Важливо проаналізувати зміни в політичній системі за часів правління Петра I та перехід до парламентської монархії західного зразка.; зміни у зовнішній політиці, відносини з Австро-Угорською імперією та зближення з Росією і Францією.

У **третьому питанні** важливо підкреслити, що політичний розвиток Чорногорії в першій половині ХІХ ст. характеризувався боротьбою племінних старійшин проти місцевого сепаратизму за встановлення сильної державної влади. Цю боротьбу очолювали митрополити династії Негошів. Через відсутність землі, придатної для обробітки, тут не було умов для створення великого землеволодіння. Російський уряд був зацікавлений у тісних політичних контактах із Чорногорією.

Рекомендована література

Основна

Історія західних і південних слов'ян (з давніх часів до XX ст.). Курс лекцій: Навч. посібник / В. І. Яровий, П. М. Рудяков, В. П. Шумило та ін. Київ: Либідь, 2009. 632 с.

Яровий В. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн. XX століття: Підруч. для вищих навч. закл. Київ: Генеза, 2005. 816 с.

Допоміжна

Дворнік Ф. Слов'яни в Європейській історії та цивілізації / Ф. Дворнік ; пер. з англ. В. Верлока [та ін.] ; підгот. З. Косицька, В. Мільчевська ; наук. ред. К. Гломозда. Київ: Дух і Літера, 2000. 494 с.

Семінарське заняття № 6 Хорвати, словенці, боснійці та македонці у XIX – на початку XX ст.

(2 год.)

Мета: охарактеризувати основні віхи розвитку названих народів у зазначений період, їх боротьбу за національну автономію.

План.

1. Становище хорватів.
2. Головні віхи історії словенців XIX – початку XX ст..
3. Боснійські землі у період змін в XIX ст.
4. Македонський народ у перетвореннях XIX – початку XX ст.

Основні терміни та поняття: хорвати; словенці; боснійці; македонці; ілліризм.

Реферат

Хорватський народ у боротьбі за автономію в XIX ст.

Питання для обговорення

1. Вплив ідеології ілліризму на розвиток хорватського народу у XIX ст.
2. Чинники, які впливали на національне відродження словенців.
3. Чому боснійські землі не змогли отримати незалежність у названий період?
4. Проблеми самоідентифікації македонців.

Методичні рекомендації:

Відповідаючи на **перше питання**, необхідно наголосити на розвиток процесів хорватського національного відродження та його представників; надання автономії Хорватії, Славонії та Далмації в Угорщині; правління банів; політичне життя (створення селянської партії).

При аналізі **другого питання** варто виділити соціально-економічні та політичні аспекти життя словенців у названий період, процеси національного відродження, зміни у свідомості словенців.

Аналізуючи **третє питання**, необхідно звернути увагу на повстання боснійських феодалів проти султана (1831 р. та ін.), які було жорстоко придушено; антитурецьке повстання в Герцеговині та Боснії (червень 1875 р. – 1876 р.); протистояння християнства та ісламу; наслідки війни Росії Туреччиною 1877–1878 рр. (Сан-Стефанський мирний договір); причини та наслідки анексії боснійських земель Австро-Угорщиною.

Відповідаючи на четверте **питання**, здобувачам вищої освіти необхідно охарактеризувати повстання проти османського правління та ісламізації 1807–1808 рр.; формування слов'янської національної самосвідомості під впливом національно-визвольного руху в Греції 1821–1829 рр.; російсько-турської війни 1828–1829 рр.; діяльність представників від духовенства, заснування таємної революційної організації, боротьба за македонські землі між балканськими народами на початку ХХ ст.

Рекомендована література

Основна

Історія західних і південних слов'ян (з давніх часів до ХХ ст.). Курс лекцій: Навч. посібник / В. І. Яровий, П. М. Рудяков, В. П. Шумило та ін. Київ: Либідь, 2009. 632 с.

Яровий В. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн. ХХ століття: Підруч. для вищих навч. закл. Київ: Генеза, 2005. 816 с.

Допоміжна

Дворнік Ф. Слов'яни в Європейській історії та цивілізації / Ф. Дворнік : пер. з англ. В. Верлока [та ін.] ; підгот. З. Косицька, В. Мільчевська ; наук. ред. К. Гломозда. К. : Дух і Літера, 2000. 494 с.

Дильонгова Г. Історія Польщі. 1795–1990. К. : Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2007. 237 с.

Стрельчук Н. В. Національно-визвольний рух у Македонії (остання третина ХІХ ст. – 1919 р.) Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.02. Чернів. держ. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці, 1999. 22 с.

Овчаренко О. І., Сухушина О. В. Джерела й наслідки Боснійської кризи (1908–1909 рр.). *Вісник Черкаського університету*. Черкаси, 2009. Вип. 160–161: Серія: Історичні науки. С. 180–194.

Семінарське заняття № 7

Культура західних та південних слов'ян у ХІХ – на початку ХХ ст

(2 год.)

Мета: дослідити головні здобутки та особливості культурного розвитку західних та південних слов'ян у ХІХ – на початку ХХ ст.

План.

1. Польська культура.
2. Культурні здобутки чехів та словаків.
3. Історія болгарської культури ХІХ –початку ХХ ст.

4. Сербі, чорногорці та боснійці у культурних процесах.
5. Хорватська та словенська культура.
6. Особливості культурного розвитку македонців.

Основні терміни та поняття: освіта; наука; література; образотворче мистецтво; театр; музика; архітектура; скульптура; Римо-католицька церква; позитивізм.

Реферати

Розвиток історичної науки в Польщі в ХІХ – на початку ХХ ст.
Ідеологи болгарського національно-визвольного руху у ХІХ ст.

Питання для обговорення

Проаналізуйте вплив Римо-католицької церкви на розвиток духовної культури поляків.

Охарактеризуйте творчість: М. К. Огінського, Ю. Ельснера, М. Шимановської, Ф. Шопена.

Визначіть значення наукових відкриттів поляків.

Яке значення для національного розвитку чехів мала творчість Яна Неруди, Сватоплука Чеха, Алоїса Ірасека?

Яке значення для національно-визвольної боротьби болгар мала творчість поета Христо Ботева?

Які чинники поєднували культуру Сербії та Чорногорії у ХІХ – на початку ХХ ст.?

Визначте яку роль у сербській літературі відіграв чорногорський митрополит й правитель Петро Петрович Негош.

В чому полягали особливості хорватської, словенської, македонської культури в ХІХ – на початку ХХ ст.?

Методичні рекомендації:

При висвітленні **першого питання** рекомендуємо здобувачам вищої освіти акцентувати: що культурний і національний розвиток польських земель ускладнювався їхнім поділом між трьома імперіями; після повстань 1830-1831 рр., 1863-64 рр. відбулася еміграція значної частини інтелігенції в інші країни; протягом ХІХ ст. переважаюча частина польського населення залишалася неписьменною; значний вплив на розвиток духовної культури поляків мала Римо-католицька церква, що підтримувала їх в роки національно-визвольних повстань.

У **другому питанні** потрібно виокремити особливості розвитку чеської культури в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст., яка розвивалася під впливом ідей національного відродження. Варто зазначити, що в другій половині ХІХ ст. важливу роль у видавничій діяльності відіграла «Чеська матиця».

Словацька культура в другій половині XIX – на початку XX ст. розвивалась у більш складних умовах. В освіті, з одного боку, - створювалися народні школи, з іншого – посилилася її мадяризація.

В історичній науці важливе значення мала діяльність Франтішека Сасінека.

При висвітлені **третього питання** рекомендуємо звернути увагу студентів на просвітницький рух в Болгарії, успіхи в освіті. Першими ідеологами болгарського національно-визвольного руху були: Паїсій Хілендарський і Софроній Врачанський.

Болгарська література оспівувала національно-визвольну боротьбу болгар.

Щодо розвитку освіти, важливо зазначити, що за перші 30 років незалежності (після 1878 р.) потроїлася кількість шкіл і більш як у 5 разів зросла кількість школярів. Важливими центрами національної культури й освіти були Софійський університет і Болгарська Академія наук (1911).

Аналізуючи **четверте питання**, необхідно зазначити, що культуру Сербії та Чорногорії у XIX – на початку XX ст. поєднували спільна мова, схожість національних завдань. У XIX ст. культурне життя сербського народу було пов'язано з боротьбою за відновлення його державності, національного відродження. Вук Караджич став реформатором сербської мови.

На рубежі XIX–XX ст. сербська культура зазнає великою мірою західноєвропейського впливу (декаданс, символізм, модернізм, неоромантизм).

Чорногорська культура розвивалася в цей період у контексті сербських впливів. Проблемами її розвитку були: велика кількість неписьменних; відсутність національного театру, мала кількість бібліотек; патріархальний уклад і родоплеменні відносини. Духовним центром чорногорців, які сповідували православ'я, залишалася їхня столиця Цетинє.

У відповіді необхідно зазначити, що культура на боснійських землях у цей період мала свою специфіку, що було пов'язано з тривалим перебуванням цих земель під владою османів.

У **п'ятому питанні** необхідно виокремити особливості хорватської культури першої половини XIX ст., яка була тісно пов'язана з діяльністю учасників іллірійського руху. Це сприяло реформі мови (Людевіт Гай), розвитку журнальної та газетної справи тощо.

У літературній діяльності варто відзначити видатного хорватського поета Івана Мажуранича.

Щодо словенської культури варто відмітити високий рівень письменності населення; словенська мова відроджувалася поряд з німецькою.

Необхідно виділити чинники, які впливали на розвиток культури Македонії в XIX – початку XX ст.: відновлення Охридського архієпископства, створення національних шкіл; боротьба за становлення македонської мови; слов'яни регіону вважали себе етнічними болгарами.

Рекомендована література

Основна

Зашкільняк Л. О., Крикун М. Г. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2002. 752 с.

Історія західних і південних слов'ян (з давніх часів до XX ст.). Курс лекцій: Навч. посібник / В. І. Яровий, П. М. Рудяков, В. П. Шумило та ін. Київ: Либідь, 2009. 632 с.

Яровий В. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн XX століття: Підруч. для вищих навч. закл. Київ: Генеза, 2005. 816 с.

Допоміжна

Дильонгова Г. Історія Польщі. 1795–1990. Київ: Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2007. 237 с.

Кріль М. М. Історія Словаччини: Навч. посібник. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2006. 264 с.

МОДУЛЬ V РОСІЯ ТА БІЛОРУСЬ У ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Семінарське заняття № 8 Російська імперія у першій половині ХІХ ст. (2 год.)

Мета: виділити основні тенденції та проблеми розвитку Російської імперії у названий період.

План.

1. Характерні риси та тенденції правління Олександра І.
2. Розвиток соціально-економічної сфери.
3. Рух декабристів.
4. Зовнішня політика Російської держави в першій половині ХІХ ст. Франко-російська війна 1812 року. Кримська війна.

Основні терміни та поняття: міністерства; Державна рада; рух декабристів; кодифікація; теорія офіційної народності.

Реферат

Зміни у державно-політичному житті Російської імперії
у першій половині ХІХ ст.

Питання для обговорення

1. Реформи і постать М. Сперанського.
2. Зміни та тенденції в економічному та соціальному житті Російської імперії у першій половині ХІХ ст.
3. Еволюція зовнішньої політики імперії.
4. Порівняльний аналіз правління Миколи І та Олександра І.

Методичні рекомендації:

У **першому** питанні необхідно охарактеризувати внутрішню політику в добу правління Олександра І (1801–1825). Зокрема, такі заходи: помилування засуджених за політичними мотивами; повернення звільнених до державної служби; ліквідація Таємної канцелярії, тортур; виїзд за кордон став вільним; повернення усіх привілеїв дворянам, обмеження свавілля влади; запровадження міністерств у 1802 р. для зміцнення центрального управління; створення Державної ради при цареві (1 січня 1810 р.) тощо.

Окрему увагу приділити проекту реформи М. М. Сперанського щодо державного управління.

При розгляді **другого** питання рекомендуємо проаналізувати найважливіші соціально-економічні показники розвитку Російської імперії першої половини ХІХ ст.: початок промислового перевороту, розвиток капіталістичних відносин у сільському господарстві (указ про право купівлі

землі купцями, міщанами, державними селянами, вільними селянами (12 грудня 1801 р.); указ про вільних хліборобів (20 лютого 1803 р.) та ін.). У відповіді необхідно також акцентувати увагу на основні напрями внутрішньої політики самодержавства в цей період: кодифікація законодавства; поліпшення стану державних фінансів; реформи П. Д. Кисельова (1837–1841 рр.) щодо поліпшення становища державних селян; інвентарна реформа 1847 р. на Правобережній Україні, у Білорусі; реформування системи освіти, університетський статут 1835 р.; теорія офіційної народності (граф С. С. Уваров): православ'я – самодержавство – народність; становище Православної, Римо-католицької та Греко-уніатської церков, наслідкам польського повстання 1830–1831 рр.

У **третьому** питанні здобувачам вищої освіти необхідно висвітлити передумови руху декабристів у Російській імперії, програмні засади, хід і наслідки їхніх виступів проти самодержавства. Важливо також проаналізувати причини поразки декабристського руху

При висвітленні **четвертого** питання потрібно виокремити суперечливість зовнішньополітичного курсу епохи Олександра І. Особливу увагу приділити розгляду причин, ходу й наслідків Вітчизняної війни 1812 року. У сфері зовнішньої політики Микола І головним завданням вважав боротьбу з революційною небезпекою в Європі. Необхідно проаналізувати процеси активізації російської політики на Близькому Сході, метою якої було встановлення контролю над Чорноморськими протоками й гегемонії на Балканах, а також розширення володінь у Закавказзі (російсько-персидська, російсько-турецька війни та їхні наслідки). Важливим напрямом зовнішньої політики Російської імперії було продовження Кавказької війни. Зіткнення економічних, політичних і військових інтересів Росії і ворожих до неї держав на Близькому Сході стало головною причиною Кримської війни 1853–1856 рр. Необхідно охарактеризувати основні події цієї війни, також виявити основні причини поразки Росії у війні.

Рекомендована література

Основна:

Вітенко М. Історія Росії. Від найдавніших часів до наших днів: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2013. 346 с.

Допоміжна:

Дворнік Ф. Слов'яни в Європейській історії та цивілізації / Ф. Дворнік; пер. з англ. В. Верлока [та ін.]; підгот. З. Косицька, В. Мільчевська; наук. ред. К. Гломозда. К.: Дух і Літера, 2000. 494 с.

Бармак М. Розробка Михайлом Сперанським теоретичних питань державного управління. *Мандрівець*. 2006. №1. С. 35–38.

Семінарське заняття № 9
Соціально-економічний та суспільно-політичний розвиток
Російської імперії у другій половині XIX ст.
(2 год.)

Мета: проаналізувати зміни у соціально-економічній та політичній сферах Російської імперії; процеси реформування суспільства у названій період.

План.

1. Реформування Російської імперії у 1860-х – 1870-х рр.
2. Епоха Олександра III.

Основні терміни та поняття: селянська реформа 1861 року; судова, військова, фінансова, земська, міська, освітні реформи.

Реферати

Селянська реформа 1861 р. та її вплив на капіталізацію Російської імперії.
Проблема тероризму в Росії у другій половині XIX ст.

Питання для обговорення

1. Селянська реформа 1861 р.: позитивні та негативні аспекти.
2. Вплив буржуазних реформ на суспільно-політичне життя в Російській імперії.
3. Порівняльний аналіз епохи Олександра II та Олександра III.

Методичні рекомендації:

Висвітлюючи **перше питання**, студентам необхідно приділити увагу реформам Олександра II (1855–1881): аграрній від 19 лютого 1861 р.; фінансовій 1862 р.; освітній 1863–1864 рр.; судовій 1864 р.; земській 1864 р.; цензурній 1865 р.; міській 1870 р.; військовій 1862–1874 рр. та оцінці їх в історичній науці.

Необхідно також звернути увагу на причини, хід та наслідки польського Січневого повстання 1863–1864 рр., що позначилися на подальшому курсі реформ і зовнішньої політики Російської імперії.

У **другому питанні** важливо проаналізувати внутрішні заходи періоду правління Олександра III (1881–1894), що отримав назву курсу контрреформ, зокрема: зміцнення влади й боротьба з терористами; підвищення мита на імпортовані товари; введення податку на майно; скасування подушної податі, зниження розміру викупних платежів для селян; заснування Селянського Поземельного банку; заснування фабричної інспекції; введення правил найму робітників на фабрики, заводи й мануфактури; перетворення в системі місцевого самоврядування. Окремо необхідно схарактеризувати зовнішню політику Олександра III.

Рекомендована література

Основна:

Вітенко М. Історія Росії. Від найдавніших часів до наших днів: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2013. 346 с.

Допоміжна:

Дворнік Ф. Слов'яни в Європейській історії та цивілізації / Ф. Дворнік; пер. з англ. В. Верлока [та ін.]; підгот. З. Косицька, В. Мільчевська; наук. ред. К. Гломозда. К.: Дух і Літера, 2000. 494 с.

Семінарські заняття № 10-11

Російська імперія наприкінці XIX – на початку XX ст.

(4 год.)

Мета: проаналізувати зміни у соціально-економічній та політичній сферах Російської імперії; процеси реформування суспільства у названий період; участь країни у війні.

План.

1. Революційні події 1905–1907 рр. в Російській імперії у контексті її політичного розвитку.
2. Вплив столипінської реформи на соціально-економічні процеси.
3. Російсько-японська війна.
4. Росії у Першій світовій війні: причини та передумови. Події 1914 р.
5. 1915-1916 рр. в історії Російської імперії.
6. Політичні події лютого – жовтня 1917 р. Вихід Росії із війни.

Основні терміни та поняття: Російська імперія; промисловість; сільське господарство; столипінська аграрна реформа; революція 1905–1907 років в Росії; Перша світова війна; Лютнева буржуазно-демократична революція; більшовицький переворот.

Реферат

Вплив Першої світової війни на історичну долю Російської імперії.

Питання для обговорення

1. Перша революція в Росії: погляд з XXI ст.
2. Результати столипінської аграрної реформи та її оцінки.
3. Наслідки російсько-японської війни.
4. Причини та наслідки революційних подій в лютому 1917 р.

Методичні рекомендації:

При висвітленні **першого питання** подій першої російської революції 1905–1907 років потрібно проаналізувати їх оцінку в історичній науці. Перед студентами постає важливе завдання: здійснити об'єктивний аналіз подій першої російської революції, з урахуванням досліджень і висновків історичної науки.

У **другому питанні** важливо зазначити, що головне завдання столипінської аграрної реформи 1906–1916 рр. – створення заможного селянства. Руйнуванню селянської общини сприяв не тільки указ від 9 листопада 1906 р., а також закони 1909–1911 рр. За допомогою Селянського Поземельного банку держава допомогала переважно заможним селянам у купівлі землі.

Рекомендуємо також охарактеризувати переселення селян.

Результатом реформи було зміцнення прошарку сільської буржуазії, посилення соціальної диференціації селянства.

Аналізуючи **третє** питання потрібно висвітлити події оборони Порт-Артуру, битву під Ляояном. Результат війни вирішила морська битва при Цусімі, яка завершилася повною поразкою російського флоту. Війна закінчилася Портсмутським миром 1905 року. Необхідно звернути увагу на те, як війна позначилася на російському суспільстві, економіці країни.

Висвітлюючи **четверте** важливо проаналізувати плани й інтереси Російської імперії в цій війні.

Головні бойові дії розгорталися на Східному австро-німецько-російському фронті. Після оголошення війни Росії з боку Німеччини та Австро-Угорщини події розвивалися спочатку, в 1914 р., успішно для російської армії.

Аналізуючи **п'яте** питання необхідно звернути увагу на причини відступу й поразок російських військ навесні – влітку 1915 р.; успішні бойові дії в 1916 р. Охарактеризувати також внутрішньополітичне становище країни в 1915 – на початку 1917 рр.

У **шостому** питанні необхідно висвітлити причини, хід і наслідки Лютневої буржуазно-демократичної революції в Росії, звернути увагу на заходи Тимчасового уряду в питаннях внутрішньої політики й ведення війни, настрої в російському суспільстві. з'ясувати також, що призвело до падіння авторитету Тимчасового уряду. Важливо проаналізувати передумови й причини приходу до влади більшовиків у жовтні 1917 року. Дати відповідь на питання: чи випадковим був прихід до влади більшовиків? Дати оцінку першим крокам нової влади в різних сферах суспільного життя (укладення Брестського миру в 1918 р.).

Рекомендована література

Основна:

Вітенко М. Історія Росії. Від найдавніших часів до наших днів: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2013. 346 с.

Допоміжна:

Гуцало Л. В. Перша світова війна і Україна у сучасній українській історіографії. Інтермарум: історія, політика, культура. 2017. № 4. С. 119–131. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inhpc_2017_4_11

Молчанов В. Б. Життєвий рівень міського населення Правобережної України (1900 – 1914 рр.). К.: Ін-т історії України НАН України, 2005. 318 с.

Чорний Д. М. Повсякденне життя міст України на початку ХХ ст. (за матеріалами анкет міст Російської імперії 1904–1910 рр.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.univer.kharkov.uachornui.pdf>.

Нізова Л. В. Столипінський етап створення державно-монополістичного управління суспільством. *Український історичний журнал*. 2008. № 3. С. 101–123.

Власюк І. М. Вплив столипінської аграрної реформи на соціально-економічний розвиток Правобережної України (1906–1914 рр.): дис... канд. іст. наук: 07.00.01; Житомирський інженерно-технологічний ін-т. Житомир, 2000. 179 с.

Семінарське заняття № 12 **Білоруські землі у складі Російської імперії** **в ХІХ – на початку ХХ ст.**

(2 год.)

Мета: виявити основні тенденції та особливості розвитку білоруських земель у зазначений період, вплив російської влади на її історію ХІХ ст.

План.

1. Білоруські землі у першій половині ХІХ ст.
2. Суспільно-політичний рух у першій половині ХІХ ст.
3. Нові тенденції та зміни у другій половині ХІХ ст.
4. Білорусь у складі Російської імперії на початку ХХ ст.
5. Політичне життя та участь Білорусі у подіях 1914-1918 рр.

Основні терміни та поняття: Білорусь; промисловість; сільське господарство; білоруський національний рух; політичні партії.

Реферат

Білоруси в Російській імперії: національні аспекти розвитку.

Питання для обговорення

1. Економіка білоруських земель.
2. Білорусь і польські повстання: впливи та наслідки.
3. Політичні партії Білорусі у процесах національного розвитку.
4. Роль Білорусі у подіях 1914-1918 рр.

Методичні рекомендації:

Аналізуючи **перше питання**, необхідно зазначити, що в Білорусі першій половині ХІХ ст. розвитку промисловості сприяли роботи з поліпшення шляхів

сполучення, що включило білоруське господарство у всеросійський ринок. Пропагандою передових методів землеробства й тваринництва займалося Білоруське вільне економічне товариство у Вітебську. Реформи П. Д. Кисельова вплинули і на старовище білоруських селян.

Висвітлюючи **друге питання**, варто підкреслити, що головною організаційною формою суспільно-політичного руху в Білорусі були таємні й напівлегальні суспільства і організації. Важливо охарактеризувати польське повстання 1830–1831 рр. на території Білорусі та його наслідки.

При розгляді **четвертого питання** важливо висвітлити події польського Січневого повстання 1863–1864 рр. на теренах Білорусі та його наслідки.

У **п'ятому** питанні виділимо, що в Білорусі на початку ХХ ст. збільшилося проникнення в промисловість іноземного капіталу, концентрація промислового виробництва; охарактеризувати результати столипінської аграрної реформи у цьому регіоні.

Вивчаючи **шосте** питання, необхідно звернути увагу на політичний розвиток Білорусі на початку ХХ ст.: виникнення й діяльність політичних партій, проаналізувати зміст їхніх програм. Рекомендуємо висвітлити події 1905–1907 рр. у Білорусі. У зв'язку з цим доцільно охарактеризувати розвиток робітничого, селянського, національного рухів.

Звернемо увагу на воєнні події 1915–1916 рр. на території Білорусі.

Важливо проаналізувати події 1917–1918 рр. у контексті розвитку білоруських земель та впливу на них подій в Росії, більшовицького перевороту та ін.

Рекомендована література

Основна:

Орлова Т. В. Історія пострадянських країн: підручник. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ: Знання, 2014. 502 с.

Допоміжна:

Остапенко А.В. Етнічні фактори у процесах формування білоруського народу та нації. Дис. докт. іст. наук (07.00.05 – етнологія). Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2021. 442 с.

Снайдер Т. Перетворення націй. Польща, Україна, Литва, Білорусь (пер. А. Котенко, О. Надтока). Київ: Дух і літера, 2012. 624 с.

Барабаш-Тимофієва О. П. Ідея білоруської державності на початку ХХ ст. (Частина перша. 1915-1918 роки) [Електронний ресурс] *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Історичні науки*. Випуск 7. Режим доступу: <http://visnykhistory.kpnu.edu.ua/index.php/2309> -

8074/article/view/54376/50444. Назва з екрана

Кукса А. Н. Взаємовідносини національно-демократичних рухів Білорусії й України (березень 1917 — січень 1919 рр.) *Український історичний збірник*. Випуск 10 / Ін-т іст. України НАН України; під ред. В. Смолія. Київ, 2007. С. 139–145.

Панасюк О.П. Білоруська Народна Республіка у 1918-1919 рр. : внутрішня і зовнішня політика: дис... канд. іст. наук: 07.00.02; Луцьк. 2016. 280 с.

МОДУЛЬ VI СЛОВ'ЯНСЬКІ НАРОДИ У XX – XXI СТ.

Семінарське заняття № 13

Польща у 1918-1945 рр.

(2 год.)

Мета: вивчити основні тенденції розвитку міжвоєнної Польщі у внутрішній та зовнішній політиці; нацистський режим та опір йому в країні у 1939-1945 рр.

План.

1. Польща у 1918-1925 рр.
2. II Річ Посполита у період «санації» (1926-1935 рр.).
3. Становище Польщі в роки Другої світової війни.

Основні поняття: Польща; президент; парламент; конституція; державний переворот; режим «санації»; Друга світова війна; рух опору.

Реферати

Ю. Пілсудський у процесах створення та розвитку Польщі міжвоєнного періоду.
Антинацистські рухи опору в Польщі.

Питання для обговорення

1. Політичні кризи у Польщі 1920-1930-х рр.
2. Зовнішня політика Польщі міжвоєнного періоду: здобутки та втрати.
3. Провідні політичні діячі у суспільно-політичному житті Польщі.
4. Особливості антинацистського опору в Польщі.

Методичні рекомендації:

У першому питанні важливо проаналізувати такі пункти:

1) як працювали польські уряди у перші післявоєнні роки; чому не вдалося зберегти стабільність роботи кожного уряду; яку роль відіграли прем'єр-міністри цих урядів;

2) як формувалися кордони Польської держави, які складнощі, конфлікти супроводжували ці процеси;

3) що передбачали основні положення Конституції 1921 р., у т. ч. в питаннях про національні меншини та релігію; які проблеми були закладені у змісті статей, хто отримував більші політичні повноваження – уряд чи президент;

4) нестабільність роботи парламенту, боротьба різних політичних сил та їхні наслідки для розвитку Польщі.

Вивчаючи друге питання, пропонуємо звернути увагу на державний переворот Ю. Пілсудського та його прибічників у травні 1926 р., наслідки його для країни. Також проаналізувати його основні заходи нового санаційного режиму та політику щодо економічного розвитку держави, ставлення до

опозиції, національних меншин (особливо події, що відбулися у Східній Галичині). Важливим завданням є аналіз причин, що призвели до посилення влади президента та зміни відповідних конституційних положень. У контексті цього проаналізувати постать президента І. Мосцицького, роль Ю. Пілсудського у політичних змінах тих років.

Аналізуючи **третє питання**, варто виділити пункти: оборонної боротьби поляків проти нацистської Німеччини; діяльність антинацистських рухів опору у період окупації Польщі німецькими військами (Армії Крайової, Гвардії Людової та ін.); основні події визволення території Польщі від нацистської окупації. Окремо слід охарактеризувати причини невдач Варшавського повстання 1944 р., плани радянського керівництва щодо майбутнього Польщі, і як це відбилося на ситуації всередині країни, як склалися відносини між польським емігрантським урядом та сталінським керівництвом (зокрема, як вплинули на них події щодо виявлення нацистами поховань польських військовополонених в Катині, а також загибель В. Сікорського, глави польського уряду, у 1943 р.).

Рекомендована література:

Основна

Яровий В. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн. ХХ століття: Підруч. для вищих навч. закл. Київ: Генеза, 2005. 816 с.

Зашкільняк Л.О., Крикун М.Г. Історія Польщі. Від найдавніших часів до наших днів. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. 759 с.

Допоміжна

Дільонгова Г. Історія Польщі 1795-1990 / Пер. з пол. М. Кірсенка. Київ: Вид. Дім «Києво-Могилянська академія», 2007. 239 с.

Алексієвець Л. Польща в 1918-1926 рр. у вимірі сьогодення. *Україна–Європа–Світ*. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини / Гол. ред. Л. М. Алексієвець. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2010. Вип. 5. У 2 ч.: Ч. 1. С. 103-108. URL: http://catalog.library.tnpu.edu.ua/naukovi_zapusku/ukraine_europe/UES_10_5.pdf#page=103

Новак О. Режим санації – епоха досягнень та прорахунків. *Україна та Польща: минуле, сьогодення, перспективи*. 2013. Т. 2. С. 110-114. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/UPmcp_2013_2_27.pdf

Семінарське заняття № 14
Польща у середині 40-х рр. XX – XXI ст.
(2 год.)

Мета: проаналізувати головні тенденції суспільно-політичного та соціального розвитку ПНР та посткомуністичної Польщі (з 1990-х рр. до сьогодні), провести порівняльний аналіз.

План.

1. Політичні та соціально-економічні зміни в Польщі у 1945–1960-х рр.
2. ПНР в епохи Е. Герека та В. Ярузельського. Боротьба між владою та опозицією.
3. Польська республіка у період трансформацій 1990-х рр. та у XXI ст.

Основні поняття: Польська Народна Республіка; Польська об'єднана робітничая партія; політична криза; профспілка «Солідарність»; круглий стіл; «шокова» терапія; євроінтеграція.

Реферати

Політичні кризи та роль польських керівників у розвитку ПНР.
Польща у XXI ст.: здобутки і виклики сьогодні.

Рекомендована література

Основна

Яровий В. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн XX століття: Підруч. для вищих навч. закл. К.: Генеза, 2005. 816 с.

Зашкільняк Л.О., Крикун М.Г. Історія Польщі. Від найдавніших часів до наших днів. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. 759 с.

Допоміжна

Дільонгова Г. Історія Польщі 1795-1990 / Пер. з пол. М. Кірсенка. Київ: Вид. Дім «Києво-Могилянська академія», 2007. 239 с.

Шваб Л., Шваб А., Шваб М. Соціально-політичні реалії в Польській Народній Республіці в 50-х–70-х роках XX століття. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. № 17 (липень, 2022). С. 512-520.

Фуртес О. О. Ретроспектива військово-політичної обстановки у Польщі 1980-х років та її наслідки для країни. *Військово-науковий вісник*. № 39. 2023. С. 171-186.

Буравський О. А. Роль римо-католицької церкви у збереженні польської ідентичності. *Modern research in science and education : the 7th International scientific and practical conference, March 7-9. Chicago, 2024.* С. 365-368.
<http://eprints.zu.edu.ua/39191/>

Питання для обговорення

1. Передумови та причини встановлення комуністичного режиму в Польщі.
2. Наслідки політичних криз у Польщі в оцінках істориків.

3. Опозиція і влада в ПНР: проблеми взаємовідносин.
4. Проблеми Польщі у період економічних трансформацій 1990-х рр.
5. Політична ситуація в Польщі у 1990-х рр.
6. Польща в ЄС: аналіз здобутків та проблем розвитку.

Методичні рекомендації:

У **першому питанні** семінару рекомендуємо проаналізувати: передумови та причини приходу до влади комуністів у післявоєнній Польщі; роль СРСР у цьому процесі; чому соціально-економічні перетворення були суперечливими, особливо у сільському господарстві після створення кооперативів; чому владі не вдалося забезпечити стабільний рівень життя населення у 1950-х – 1960-х рр. Яку роль відіграв В. Гомулка у політичних процесах першого післявоєнного десятиріччя. Також важливо проаналізувати події 1956 року у Познані та їхній вплив на подальший суспільно-політичний розвиток ПНР. Необхідно звернути увагу і на суспільні та політичні настрої населення, протести.

При аналізі **другого питання** необхідно показати насамперед взаємозв'язок між подіями в Гданьську у 1970 р. і зміною влади в країні. Рекомендуємо охарактеризувати епоху Е. Герека, що охопила 1970-і рр., чому вона була суперечливою і не змогла вирішити усіх проблем, що постали перед владою в соціально-економічній сфері. Що нового запровадило польське керівництво у розвиток економіки, соціальної сфери, і чому населення вийшло на протести, незважаючи на спроби модернізувати економіку і суспільство, повернути довіру до влади в країні.

Кризовим у цьому відношенні став початок 1980-х рр., який виявив великий протестний потенціал та опозиційну силу (профспілка «Солідарність»). Здобувачам необхідно проаналізувати період взаємовідносин між владою та опозицією в цей період, чому тільки наприкінці 1980-х рр. вдалося реалізувати задумане опозицією. Яке значення мала робота Круглого столу влади та опозиції, Римо-католицької церкви, які важливі політичні рішення було прийнято його учасниками.

Розкриваючи зміст **третього питання**, доцільно проаналізувати трансформації, що прийшли на зміну комуністичному режиму: в економічній сфері – перехідні процеси до ринкової економіки, їхні проблеми, реакцію населення; у політичній сфері – конституційний процес; відносини між президентом та парламентом; реформування місцевого врядування та ін.

Особливу увагу варто звернути на внесок кожного польського президента у розбудову демократичної Польщі, складнощі їх взаємовідносин з парламентом, політичні сили, які вони представляли.

У контексті вищеназваних процесів важливим є аналіз євроінтеграційних процесів в країні, а також підведення підсумків двадцятиріччя перебування Польщі у складі ЄС. Рекомендуємо також звернути увагу на події 2022-2024 рр., пов'язані з російською повномасштабною агресією проти України та підтримкою польською владою та народом нашої держави і громадян.

Семінарське заняття № 15 Чехословаччина у 1918–1945 рр.

(2 год.)

Мета: вивчити основні тенденції розвитку міжвоєнної Чехословаччини у внутрішній та зовнішній політиці; нацистський режим в країні та рухи опору у 1939-1945 рр.

План.

1. Чехословацька республіка у перше повоєнне десятиріччя. Т. Масарик.
2. Проблеми розвитку Чехословаччини у 1930-х рр. Становище країни у 1938-1939 рр.
3. Друга світова війна в історії Чехословаччини: окупаційний режим та рухи опору. Словацьке та Празьке національні повстання.

Основні поняття: Чехословацька республіка; президент; конституція; парламент; Судетська проблема; Мюнхенська угода 1938 р.; Друга світова війна.

Реферат

Політичне життя міжвоєнної Чехословаччини
у контексті діяльності її провідних політиків.

Рекомендована література

Основна

Яровий В. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн ХХ століття: Підруч. для вищих навч. закл. Київ: Генеза, 2005. 816 с.

Зінько Ю. А., Калитко С. Л., Кравчук О. М., Поп І. І. Нариси історії Чехії. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця: ТОВ "Нілан - ЛТД", 2017. 467 с.

Допоміжна

Ткачук Т. Мюнхенська угода 1938 року: підходи британського політикуму і дипломатії. *Європейські історичні студії*. 2018. №10. С. 253-274. URL: <http://eustudies.history.knu.ua/taras-tkachuk-myunhenska-ugoda-1938-roku-pidhody-brytanskogo-politykumu-i-dyplomatiyi>.

Гриневич В. Дві Праги, або сталінське завоювання Європи. *Дзеркало тижня*. № 28 (301). 15-21 липня 2000 року.

Питання для обговорення

1. Проаналізуйте спільні та відмінні риси та тенденції суспільно-політичного життя Чехословаччини і Польщі.
2. У чому полягали складнощі вирішення проблем судетських німців?
3. Чи можна вважати добровільною підтримку нацистської Німеччини словацьким урядом?
4. Яку роль відіграло повстання у Празі проти нацистського режиму в контексті визволення Чехословаччини?

5. Якими були геополітичні плани сталінського керівництва та західних союзників при звільненні Чехословаччини?

Методичні рекомендації:

Вивчаючи **перше питання**, здобувачі мають проаналізувати процес утворення нової об'єднаної держави чехів та словаків; які складнощі довелося вирішувати урядам першого післявоєнного десятиріччя.

Необхідно порівняти конституції Чехословаччини (1920) та Польщі (1921) щодо повноважень окремих гілок влади, функцій президента, становища національних меншин.

Важливе значення має характеристика політичних течій і сил, які боролися за владу в країні. Чехословаччині вдалося, на відміну від Польщі, швидше стабілізувати внутрішню суспільно-політичну ситуацію, значною мірою завдяки діяльності президента Т. Масарика та інших провідних політиків та підприємців.

Постаті Т. Масарика, Е. Бенеша, К. Крамаржа та інших потребують окремого аналізу (реферат).

Рекомендуємо також виділити особливості економічного розвитку держави, діяльність її провідних концернів.

У **другому питанні** рекомендуємо скласти такий орієнтовний план відповіді:

- 1) подолання країною наслідків світової економічної кризи 1929-1933 р. та подальші зміни в економічній сфері;
- 2) роль президента Е. Бенеша у політичному житті країни
- 3) чому не вдалося вирішити проблему автономії судетських німців;
- 4) чому у 1938 р. Чехословаччину не було підтримано західними союзниками і було поділено? Проаналізувати зміст Мюнхенської угоди 29.09.1938;
- 5) чи можна вважати події по створенню протекторату Богемії та Моравії, Словацької держави виключно впливом та тиском зовнішніх чинників.

Аналіз **третього питання** передбачає характеристику рухів антинацистського опору в країні, а також причин та наслідків повстань у Словаччині 1944 р. та Празького 1945 рр. Варто відмітити, що рух опору у Чехословаччині не був таким активним як у Польщі, особливо до повстань 1944-1945 рр. Необхідно звернути увагу, як склалися відносини емігрантського уряду із західними союзниками та СРСР, які геополітичні плани мало сталінське керівництво при визволенні цієї країни від нацистського режиму.

Рекомендуємо також порівняти політичне становище чеських та словацьких земель.

Семінарське заняття № 16
Соціально-економічний та політичний розвиток Чехословаччини
у другій половині 1940-х – на початку 1990-х рр.

(2 год.)

Мета: виявити головні тенденції та особливості суспільно-політичного та соціально-економічного життя Чехословаччини у названий період.

План.

1. Головні тенденції розвитку Чехословаччини у др. пол. 1940-х – 1960-х рр.
2. Події та оцінки Празької весни.
3. Зміни у суспільно-політичному та соціально-економічному житті країни в 1970-х – 1980-х рр. Діяльність опозиції. Оксамитова революція.
4. Передумови та причини розпаду країни на початку 1990-х рр.

Основні поняття: комуністичний режим; «Празька весна»; «Хартія-77»; Оксамитова революція; поділ; шокова терапія.

Реферати

Празька весна в історичній ретроспективі.
Протестні рухи в Чехословаччині в 1970-х – 1980-х рр.

Рекомендована література

Основна

Яровий В. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн ХХ століття: Підруч. для вищих навч. закл. Київ: Генеза, 2005. 816 с.

Зінько Ю. А., Калитко С. Л., Кравчук О. М., Поп І. І. Нариси історії Чехії. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця: ТОВ "Нілан - ЛТД", 2017. 467 с.

Допоміжна

Мотрук С. Політичні кризи в Чехословаччині другої половини ХХ ст.: погляд із сьогодення. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. Вип. 19: Міжвідомчий збірник наукових праць / Відп. ред. С. В. Віднянський / НАН України. Інститут історії України. Київ: Ін-т історії України, 2010. С. 71-86.

Мокрик Р. «Нормалізація» Густава Гусака. *Історична правда*. 02.03.2021.

URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2021/03/2/159071/> (дата звернення: 19.09.2023)

Віднянський С.В. Вацлав Гавел: символ демократичних змін у Центрально-Східній Європі (до 30-річчя «Оксамитової революції» у Чехословаччині).

URL: <https://journal.ivinas.gov.ua/pwh/article/download/37/23/46> (дата звернення: 02.11.2023)

Питання для обговорення

1. Виділіть особливості встановлення комуністичного режиму у Чехословаччині у др. пол. 1940-х рр.
2. Яким був вплив СРСР на політичний розвиток Чехословаччини у др. пол. 1940-х – 1960-х рр.?

3. Празька весна 1968 р.: погляд із сьогодення.
4. Охарактеризуйте політичних лідерів комуністичної Чехословаччини.
5. Проаналізуйте опозиційні рухи та настрої в Чехословаччині у 1970-1980-і рр.
6. Роль Вацлава Гавела у демократичних перетвореннях в Чехословаччині.
7. Чому не вдалося зберегти Чехо-Словацьку федерацію на початку 1990-х рр.?

Методичні рекомендації:

У **першому питанні** зазначимо, що Чехословаччина мала свої особливості суспільно-політичного розвитку у післявоєнний період. Вони полягали у тому, що комуністи не прагнули спочатку встановити монополію на владу до 1948 р., а працювали у складі коаліційного уряду. Однак початок Холодної війни між СРСР та країнами Заходу прискорив ці події під тиском сталінського керівництва.

Загалом, в країні було проведено аграрну реформу, соціальні перетворення, однак подальший розвиток країни показав існування застійних явищ в економіці, падіння життєвого рівня населення тощо. Кінець 1940-х – початок 1950-х рр. супроводжувався політичними репресіями. Досягти змін можна було шляхом проведення реформ.

У **другому питанні** важливо проаналізувати Празьку весну як суспільно-політичне явище з точки зору демократичної перспективи для країни.

Цікаво, що самі комуністи (реформаторська частина) стали ініціаторами цих змін, які в перспективі могли б бути загрозою для їх влади в разі дозволу політичної конкуренції. Однак тут можливо проявив себе певною мірою і демократизм чехословацької нації, частиною якої були представники КПЧ. Чому чехословацькому керівництву не вдалося переконати радянське про важливість реформ та виключення загроз, яке бачило керівництво в СРСР? Це важливі питання, на які необхідно відповісти здобувачам.

При характеристиці **третього питання** доцільно показати відмінності між діями реформаторського крила комуністів 1968 р. та тих, хто прийшов на зміну їм. Звернути увагу на постать Г. Гусака як керівника Чехословаччини цього періоду.

Також слід проаналізувати діяльність опозиційного руху «Хартія-77», показати його успіхи та проблеми.

Завершуючою подією існування комуністичного режиму стали події Оксамитової революції 1989 р. Тут важливо показати роль Громадянського форуму та його лідера Вацлава Гавела. Завдяки чому революція завершилася зміною суспільно-політичного устрою та сприяла демократичним перетворенням в країні? Які зовнішні чинники сприяли процесам демократизації у Чехословаччині?

При підготовці **четвертого питання** здобувачам варто показати складність ринкових перетворень у країні після падіння комуністичного режиму, особливо економічних реформ шокової терапії.

Для початку 1990-х рр. характерною стала політична боротьба між чеськими та словацькими політиками, посилення націоналістичних тенденцій. Словацька проблема існувала протягом усього існування Чехословаччини і закономірно загострилася у кризовий період.

Населення країни однак не виявило активності у таких складних перехідних умовах розвитку. Чи можна було зберегти федерацію чехів та словаків у тих умовах? Вирішальне значення мала позиція чеських та словацьких лідерів, які не змогли домовитись між собою. Тому важливим завданням для здобувачів є аналіз причин та наслідків розпаду Чехо-Словацької федерації.

Семінарське заняття № 17 **Чехія та Словаччина у 90-х рр. XX – першій чверті XXI ст.** (2 год.)

Мета: проаналізувати здобутки й проблеми розвитку Чехії та Словаччини в умовах трансформацій 1990-х рр. та у XXI ст.

План.

1. Аналіз соціально-економічних перетворень у Чехії та Словаччині (1993-2003).
2. Політичні трансформації в Чехії та Словаччині.
3. Чехія та Словаччина у складі ЄС. Відносини їх з Україною.

Основні поняття: Чеська республіка; Словацька республіка; Європейський Союз; НАТО; євроінтеграція; Україна.

Реферат

Відносини Чехії та Словаччини з Україною у 2022-2024 рр.

Рекомендована література

Основна

Яровий В. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн XX століття: Підруч. для вищих навч. закл. Київ: Генеза, 2005. 816 с.

Зінько Ю. А., Калитко С. Л., Кравчук О. М., Поп І. І. Нариси історії Чехії. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця: ТОВ "Нілан - ЛТД", 2017. 467 с.

Допоміжна

Федорчак Т. Політична трансформація Чехії: особливий випадок серед постсоціалістичних країн. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2010. Т. 21-22. С. 138-142. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ippss_2010_21-22_28 (дата звернення: 20.04.2024)

Ключкович А. Ю. Еволюція моделі суспільно-політичного розвитку в Словацькій Республіці: дис. докт. політ. наук 23.00.02. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2020. 547 с.

Власюк І. М. Досвід сучасної Словаччини у побудові демократичного суспільства. *Global science: prospects and innovations : proceedings of the 11th International scientific and practical conference*. Liverpool : Cognum Publishing House, 2024. Pp. 388-390.

Буравський О. А., Власюк І. М. Чесько-словацькі відносини у контексті історичного минулого. *Modern research in science and education : proceedings of the 11th International scientific and practical conference*. Chicago : BoScience Publisher, 2024. Pp. 286-290. <http://eprints.zu.edu.ua/40563/>

Питання для обговорення

1. Проаналізуйте досвід проведення економічних реформ в Чехії та Словаччині, їхні здобутки та проблеми.
2. Чому Чехії вдалося досягти більших успіхів у реформуванні економіки, ніж Словаччині?
3. Чому Словаччина не мала політичної стабільності у посткомуністичний період?
4. Роль В. Клауса та М. Земана у політичному житті сучасної Чехії.
5. Підсумки двадцятиріччя Чехії і Словаччині перебування у складі ЄС.

Методичні рекомендації:

При вивченні **першого питання** рекомендуємо провести порівняльний аналіз ринкових економічних перетворень в обох країнах, показати відмінності у стартових можливостях їх; як відбувалася приватизація у промисловій та аграрній сферах. Важливою є відповідь на питання: чого вдалося досягнути обом країнам, у т. ч. щодо життєвого рівня населення

Важливо знати, що Словаччина була переважно аграрним регіоном колишньої Чехословаччини, на її території було розміщено військово-промисловий комплекс.

У **другому питанні** зазначимо, що головна політична боротьба за владу у 1990-х рр. відбувалася в Чехії між Громадянською демократичною партією та Соціал-демократичною партією Чехії (СДПЧ, лідер – М. Земан). У Словаччині до 1998 р. домінував Рух за демократичну Словаччину (РЗДС). Чехія показала більшу політичну стабільність, вміння йти на поступки та компроміси основних політичних гравців. У Словаччині переважали нестабільність та конфронтації. У ХХІ ст. ситуація у політичному житті обох країн змінилася, однак ще продовжували зберігатися риси та тенденції попередніх 1990-х рр. Обидві країни, незважаючи на свої політичні проблеми (у т. ч. останні події – замах на життя словацького прем'єр-міністра Р. Фіцо), продовжують розвиватись в цілому на шляху парламентської демократії. Варто звернути увагу на політичних лідерів обох країн, особливо протягом останніх десяти років.

При характеристиці **третього питання** важливо виділити підсумки двадцятирічного перебування Чехії та Словаччини у складі ЄС, показати

здобутки їх, а також проблеми, з якими вони зіткнулися у різні роки; які відносини існують між цими двома країнами.

Окремо рекомендуємо проаналізувати стан відносин обох країн з Україною на сучасному етапі, у т. ч. у період повномасштабного російського вторгнення в нашу державу у 2022-2024 рр.

Семінарське заняття № 18

Болгарія у 1918-1945 рр.

(2 год.)

Мета: проаналізувати суспільно-політичне та економічне становище Болгарії у названій період; особливості її участі у Другій світовій війні.

План.

1. Болгарія у перше післявоєнне десятиріччя.
2. Виклики та проблеми для Болгарії у 1930-х рр.
3. Особливості участі Болгарії у Другій світовій війні.

Основні поняття: Болгарія; уряд; державний переворот; диктатура; зовнішня політика; Друга світова війна.

Реферати

Постать Бориса III в історії Болгарії.
Антинацистський рух опору в Болгарії.

Рекомендована література

Основна

Яровий В. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн. XX століття: Підруч. для вищих навч. закл. К.: Генеза, 2005. 816 с.

Чорній В. Історія Болгарії. Львів: ПАІС, 2007. 403 с.

Допоміжна

Пекарев І. М. Зовнішня політика Болгарії після першої світової війни (1919-1923 рр.): Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.02; Донец. нац. ун-т. Донецьк, 2004. 20 с.

Питання для обговорення

1. Чому уряду А. Стамболійського не вдалося стабілізувати політичну обстановку в країні?
2. Виділіть відмінності у діяльності урядів Болгарії у 1919-1931 рр.
3. Чому державний переворот та встановлення диктатури Бориса III відбулися лише в середині 1930-х рр.?
4. Яким було геополітичне становище Болгарії у міжвоєнний період?
5. Причини та наслідки, оцінки державного перевороту у Софії у вересні 1944 р.

Методичні рекомендації:

Аналізуючи **перше питання**, здобувачі вищої освіти мають вивчити діяльність її урядів протягом першого післявоєнного десятиріччя, а також тих політичних сил, які привели їх до влади. Особливо необхідно звернути увагу на реформи, які проводили перші уряди; проаналізувати причини та наслідки перевороту 1923 р., зрозуміти чому болгарське суспільство не було стабільним, які переважали настрої населення.

Варто охарактеризувати і постаті глав урядів, звернути увагу на їх політичні погляди та шляхи бачення подальшого розвитку країни.

У **другому питанні** рекомендуємо звернути увагу на те, як Болгарія долала наслідки світової економічної кризи; чому в країні посилювався військовий елемент; яку роль у політичному житті відіграв болгарський цар Борис III, які принципи було закладено в його одноосібну владу в державі, як вона була сприйнята у суспільстві. Цар мав багато повноважень, у т. ч. призначення уряду, розпуску парламенту та ін.

Зовнішня політика Болгарії міжвоєнного періоду була складною та суперечливою, враховуючи її статус переможеної країни після Першої світової війни. Окремо варто проаналізувати відносини Болгарії з нацистською Німеччиною.

Вивчаючи **третє питання**, важливо відмітити, що статус Болгарії змінився від нейтралітету до вступу до Троїстого союзу під тиском Німеччини. Однак цар Борис III намагався знайти вигідне становище для своєї країни, уникаючи участі у війні проти СРСР. Загалом для цього періоду було характерним посилення антинацистського руху в країні, ідеологічна боротьба між СРСР та Німеччиною за вплив на болгарське суспільство. Необхідно охарактеризувати й діяльність Вітчизняного фронту; події державного перевороту у Софії 8 вересня 1944 року; якою була подальша участь Болгарії у звільненні інших країн від нацистської окупації.

Семінарське заняття № 19 **Болгарія у середині 40-х рр. XX – XXI ст.** (2 год.)

Мета: охарактеризувати політичний режим у Болгарії в другій половині 1940-х – 1980-х роках та трансформації у розвитку країни на сучасному етапі.

План.

1. Болгарія у перше післявоєнне десятиріччя. Формування комуністичного режиму в країні.
2. НРБ в роки керівництва Т. Живкова (1954–1989 рр.).
3. Політико-економічні трансформації в Болгарії на сучасному етапі.

Основні поняття: Народна Республіка Болгарія; СРСР; соціалістичний табір; Союз демократичних сил; режим Тодора Живкова; конституція; євроінтеграція.

Реферати

Аналіз політичного розвитку Болгарії у 1950-х – 1980-х рр.
Болгарія у складі ЄС: проблеми та перспективи.

Рекомендована література

Основна

Яровий В. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн ХХ століття: Підруч. для вищих навч. закл. Київ: Генеза, 2005. 816 с.

Чорній В. Історія Болгарії. Львів: ПАІС, 2007. 403 с.

Допоміжна

Бурдяк В. І. Політичні трансформаційні процеси в Болгарії у посткомуністичний період: автореф. дис... д-ра політ. наук: 23.00.02. Чернівці, 2004. 20 с.

Питання для обговорення

1. Виділіть характерні риси політичного режиму в Болгарії у 1950-х – 1980-х рр.
2. Як склалися взаємовідносини між НРБ та СРСР?
3. Чому в НРБ не було такої політичної активності у 1950-х – 1980-х рр., як у Польщі та Чехословаччині?
4. З якими проблемами та складнощами зіткнулася Болгарія при переході до ринкової економіки та парламентської демократії?
5. Здобутки та проблеми сучасної Болгарії у складі ЄС.

Методичні рекомендації:

У **першому питанні** необхідно проаналізувати ті зміни, що відбулися у Болгарії після Другої світової війни. Фактично протягом декількох післявоєнних років владу в країні поступово захопили комуністи, витіснивши опозиційні сили; було скасовано монархію за результатами референдуму 1946 р. Болгарія вимушена була проводити зовнішню політику у фарватері СРСР. Доцільно охарактеризувати роль Г. Димитрова у політичному розвитку країни, утвердженні комуністичної влади та його наступника В. Червенкова.

У **другому питанні** важливо комплексно охарактеризувати епоху Т. Живкова (1954-1989), що була довготривалою для політичного життя.

Болгарський керівник зміг отримати усі необхідні вигоди і пільги від співробітництва та дружби Болгарії з СРСР, навіть були спроби стати його республікою. Реекспорт нафти та продуктів її переробки у західні країни стало важливою статтею доходів країни та правлячої еліти.

З іншого боку, командно-адміністративна система не змогла ефективно використати надані західні кредити для потреб економіки, що призвело до великих зовнішніх боргів країни.

НРБ була країною, у якій не було політичної активності громадян, при існуванні бюрократичного держапарату, корупції у вищих ешелонах влади. До цього додавалися утиски болгарських турків, спроби їх болгаризації.

Консервативні настрої та тенденції у комуністичній правлячій еліті на чолі з Т.Живковим були причиною несприйняття політики перебудови в СРСР.

Важливо також дати комплексну оцінку постаті самого Тодора Живкова, на основі сучасних наукових досліджень, спогадів та ін.

При аналізі **третього питання** рекомендуємо виділити такі пункти: перехід Болгарії до ринкової економіки – проблеми 1990-х рр.; вступ країни до складу ЄС (2007), здобутки та проблеми розвитку; політичні трансформації і боротьба за владу представників Союзу демократичних сил та соціалістів; політичний спектр сучасної Болгарії.

Семінарське заняття № 20 Югославія у 1918-1945 рр.

(2 год.)

Мета: проаналізувати суспільно-політичне та економічне становище Югославії у названий період; особливості її участі у Другій світовій війні.

План.

1. Королівство сербів, хорватів та словенців у перше післявоєнне десятиріччя.
2. Зміни у політичному та соціально-економічному житті країни наприкінці 1920-х – у 1930-х рр.
3. Участь Югославії у Другій світовій війні.

Основні поняття: Королівство сербів, хорватів та словенців; Югославія; Видовданська конституція 1921 р.; державний переворот; диктатура короля Александра; Друга світова війна.

Реферат

Сербо-хорватські відносини в роки Другої світової війни.

Рекомендована література

Основна

Яровий В. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн. ХХ століття: Підруч. для вищих навч. закл. Київ: Генеза, 2005. 816 с.

Допоміжна

Шилова А. Історичні передумови створення першої югославської держави. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія.* 2007. Вип. 89-90. С. 61-63.

Чернік С. Д. Конституція Королівства сербів, хорватів та словенців 1921 р.: передумови прийняття, зміст та значення. *Наукові записки Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. Серія: Право.* 2018. Вип. 5. С. 10-15.

Власюк І. М. Передумови та причини сербо-хорватських конфліктів у 1918-1945 рр. *Матеріали Всеукраїнської наукової конференції «Війни і збройні конфлікти у*

Питання для обговорення

1. Складнощі вирішення національного питання в КСХС.
2. Наслідки встановлення диктатури короля Александра. Проблема єдності народів Югославії в одній державі.
3. Проблеми соціально-економічної сфери Югославії у 1930-х рр.
4. Проблема геноциду сербів у період Другої світової війни.
5. Радянський фактор у визволенні Югославії від нацизму.

Методичні рекомендації:

Вивчаючи **перше питання**, здобувачам необхідно охарактеризувати процеси утворення Королівства сербів, хорватів та словенців; причини частої зміни урядів, проведення реформ; державно-політичний устрій за Видовданською конституцією 1921 р.

Зазначимо, що позиції сербів та хорватів щодо державно-політичного устрою суттєво відрізнялися. В подальшому це спричинило конфлікти між депутатами в парламенті. Національне питання не було вирішено на користь національних меншин (зокрема, хорватів), які боролися за надання автономних прав; впроваджувалася політика унітаризму та централізації. Рекомендуємо звернути увагу на постать хорватського політичного діяча С. Радича.

У **другому питанні** необхідно проаналізувати причини та наслідки державного перевороту 1929 р.; як країна переживала світову економічну кризу. Влада намагалася поширювати ідеологію «трийменного народу». За новою Конституцією 1931 р., король володів виконавчою владою, призначав уряд; парламент став двопалатним; перевага надавалася партіям загального, а не національного спрямування.

Також важливо звернути увагу на вирішення хорватської проблеми, рух усташів.

При підготовці **третього питання** важливо пам'ятати, що Югославія із самого початку війни проводила політику нейтралітету, однак Німеччина чинила тиск на країну з метою вступу її до нацистського блоку. Зазначимо, що окупація Югославії німецькими військами (1941) та їх союзниками була наслідком протесту громадян проти союзу з нацистами. Доцільно проаналізувати діяльність двох основних рухів антинацистського опору: Антифашистського віче народного визволення Югославії (комуністичного) та емігрантського уряду (четників).

Окремої уваги потребує утворення у 1941 р. Незалежної держави Хорватія з дозволу нацистів, діяльність її влади, проблеми геноциду сербів та інших народів.

Семінарське заняття № 21
Соціально-економічний та політичний розвиток Югославії
у другій половині 1940-х – на початку 1990-х рр.

(2 год.)

Мета: проаналізувати становище Югославії, особливості її політичного та соціально-економічного устрою у названий період.

План.

1. Югославія у післявоєнний період. Особливості внутрішньої та зовнішньої політики комуністів.
2. Політика самоврядного соціалізму та її реалізація.
3. Вектори зовнішньої політики у 1950-х – 1980-х рр.
4. СФРЮ у 1980-х рр.: причини та наслідки кризових явищ.

Основні поняття: СФРЮ; конституція; конфлікт Сталін-Тіто; самоврядний соціалізм; рух неприєднання.

Реферат

Політичний устрій СФРЮ та Й. Броз Тіто в історіографії.

Рекомендована література

Основна

Яровий В. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн. ХХ століття: Підруч. для вищих навч. закл. К.: Генеза, 2005. 816 с.

Допоміжна

Шахін Ю. В. Еволюція економічної політики Федеративної Народної Республіки Югославії (1947-1961 рр.): Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.02; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. Одеса, 2005. 20 с.

Саган Г. Особливості національних рухів в Югославії у 60-80-ті рр. ХХ ст. *Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів*. Т. 16. Київ, 2008. С. 484-501.

Питання для обговорення

1. Виділіть особливості політико-економічних перетворень в Югославії у післявоєнний період.
2. Причини та наслідки радянсько-югославського конфлікту.
3. Модель самоврядного соціалізму в СФРЮ та її відмінності від радянської моделі.
4. Вплив Й. Броза Тіто на суспільно-політичне життя в країні. Відносини з опозицією режиму.

Методичні рекомендації:

У першому питанні варто проаналізувати процес приходу до влади комуністів, проведення ними реформ в країні. Югославія була багатонаціональною країною; у цьому полягали складнощі, які у подальшому довелося вирішувати владі при прийнятті нових конституцій. Необхідно

пам'ятати і про харизматичну постать політичного лідера комуністів Й. Броза Тіто.

Окремо слід охарактеризувати причини та наслідки радянсько-югославського конфлікту 1948 р.

У **другому питанні** рекомендуємо охарактеризувати основні положення моделі самоврядного соціалізму, також порівняти її з радянською моделлю комуністичного тоталітарного суспільства. Відповідно положення цієї політики було відображено у конституціях 1953, 1963, 1974 рр., наданні широкої автономії республікам.

Аналізуючи **третє питання**, рекомендуємо розглянути такі пункти: ідеї Й. Броз Тіто щодо утворення Балканської федерації з Болгарією; як розвивалися радянсько-югославські відносини у 1950-х – 1980-х рр.; позаблоковий статус країни та організація руху неприєднання (1961); відносини із західними країнами.

При підготовці **четвертого питання** зазначимо, що колективне керівництво країною після смерті Й. Броза Тіто послабило центральну владу; частішими стали міжнаціональні конфлікти, посилювався націоналізм в республіках. Здобувачам варто розглянути весь комплекс факторів, що призвели до розпаду країни на початку 1990-х рр., у т. ч. релігійні, культурні.

Семінарське заняття № 22 **Розвиток республік колишньої Югославії** **у 90-х рр. XX – XXI ст.** (2 год.)

Мета: проаналізувати становище республік колишньої Югославії на сучасному етапі, особливості їхнього політичного та соціально-економічного устрою; трансформаційні процеси їхнього розвитку у різних сферах.

План.

1. Союзна Республіка Югославія (1992-2003 рр.). Міжетнічна війна.
2. Сербія та Чорногорія у XXI ст. Проблема незалежності Косово.
3. Хорватія на сучасному етапі.
4. Особливості розвитку Боснії і Герцеговини.

Основні поняття та терміни: Союзна Республіка Югославія; міжетнічна війна; Сербія; Чорногорія; Хорватія; Босна і Герцеговина; Македонія; ООН; НАТО.

Рекомендована література

Основна

Яровий В. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн XX століття: Підруч. для вищих навч. закл. Київ: Генеза, 2005. 816 с.

Допоміжна

Бірюкова О.О. Сучасні Балкани: внутрішньополітичні проблеми та зовнішньополітичні перспективи. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Сер. «Питання політології»*. 2009. № 861, вип. 15. С. 218-227.

Власюк І. М. Проблеми суспільно-політичного розвитку сучасної Боснії і Герцеговини в контексті її історичного минулого. Science and innovation of modern world. Proceedings of the 9th International scientific and practical conference. Cognum Publishing House. London, United Kingdom. 2023. Pp. 451-455. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2023/05/SCIENCE-AND-INNOVATION-OF-MODERN-WORLD-18-20.05.23.pdf>

Реферат

Війна в Боснії і Герцеговині: причини і наслідки

Питання для обговорення

1. Чому після розпаду СФРЮ вдалося зберегти Союзну Республіку Югославію (1992-2003)?
2. Аналіз проблеми сербо-албанського конфлікту в Косово.
3. Особливості суспільно-політичного життя Чорногорії у XXI ст.
4. Проблеми формування національної держави в сучасній Хорватії. Сербо-хорватське протистояння.
5. Боснія і Герцеговина: вплив історичного минулого.

Методичні рекомендації:

У **першому питанні** варто проаналізувати причини утворення Союзної Республіки Югославії, що об'єднали в одній державі сербів та чорногорців.

Також доцільно звернути увагу на боротьбу політичних сил за владу як в Сербії, так і Чорногорії у складі однієї держави; постаті політичних лідерів Слободана Мілошевича, Міло Джукановича. Дати відповідь на питання: чому ця союзна держава не змогла довго проіснувати?

Окремим блоком необхідно проаналізувати соціально-економічні проблеми переходу до ринкової економіки.

У **другому питанні** рекомендуємо виділити характерні риси та тенденції суспільно-політичного життя Сербії та Чорногорії, звернути увагу на політичний спектр у парламентах, процеси євроінтеграції.

Виявити проблеми вирішення проблеми Косово для Сербії, у т. ч. протягом останніх років.

Аналізуючи **третє питання**, зазначимо про те, що Хорватія здобула свою незалежність однією з перших республік СФРЮ, однак утверджувати свою національну державу було складно через створення на її території сепаратистської республіки сербів. Проблему остаточно було вирішено

силовими методами (проведенням військової операції 1995 р.). Хорватія має свій потенціал економічного розвитку, стала членом ЄС у 2013 р. (другою серед республік колишньої СФРЮ, після Словенії). Необхідно виділити політичні сили, які боролися за владу у парламенті, роль президентів в політичному житті країни.

При підготовці **четвертого питання** зазначимо, що Боснія і Герцеговина пройшла складний етап державотворення, який однак не привів до повної політичної стабілізації. Події громадянської війни, соціально-економічні проблеми, традиційне існування трьох етнічних спільнот (сербів, хорватів та боснійців-мусульман) вплинули на державотворчі та євроінтеграційні процеси.

Семінарське заняття № 23 **Російська Федерація і Білорусь у 90-х рр. ХХ – ХХІ ст.** (2 год.)

Мета: проаналізувати становище окремих пострадянських республік на сучасному етапі, особливості їхнього політичного та соціально-економічного устрою; трансформаційні процеси їхнього розвитку у різних сферах; відносини з Україною, у т. ч. події повномасштабної російсько-української війни з 2022 р.

План.

1. Економічні і соціальні реформи в РФ та Білорусі, їхні результати.
2. Політичний розвиток. Конституційні кризи.
3. Відносини з країнами СНД та Заходу.
4. Відносини РФ та Білорусі з Україною у ХХІ ст. Повномасштабна російська агресія проти України в 2022-2024 рр. та її наслідки.

Основні поняття та терміни: РФ; Білорусь; політичний режим; реформи; конституція; зовнішня політика; агресія.

Реферати

Формування державної ідеології в РФ на сучасному етапі.
Аналіз політичного режиму в Білорусі.

Рекомендована література

Основна

Орлова Т.В. Історія нових незалежних держав: Postsovieticum: навч. посіб. К.: Знання, 2010. 487 с.

Допоміжна

Гай-Нижник П. П. Росія проти України (1990-2016 рр.): від політики шантажу і примусу до війни на поглинання та спроби знищення. К.: «МП Леся», 2017. 332 с.

Христюк Т. А. Політична опозиція в Росії (кінець 1980-х – 2000 рр.): Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.02; Чернів. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича. Чернівці, 2005. 19 с.

Валіон О. Основні тенденції соціально-економічного розвитку Білорусі (початок 90-х рр. XX ст. – 2010 р.). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія.* 2014. Вип. 1 (1). С. 162-168. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPU_ist_2014_1%281%29__34.

Недокус І. С. Еволюція політичного режиму Республіки Білорусь : автореф. дис ... канд. політ. наук: 23.00.02. Чернівці: Б.В., 2007. 20 с. URL: <http://library.univer.kharkov.ua/OpacUnicode/index.php?url>.

Питання для обговорення

1. Виділіть характерні риси ринкових перетворень у названих країнах та результати проведених реформ.
2. Простежте еволюцію політичних режимів в РФ та Білорусі протягом останніх тридцяти років.
3. Як склалися відносини між владою та політичною опозицією в сучасній РФ та Білорусі?
4. Чому відносини із західними країнами були і залишаються складними та напруженими для РФ та Білорусі?
5. Проблеми російсько-українських відносин у першій чверті XXI ст. Повномасштабна агресія проти України та її наслідки.

Методичні рекомендації:

У **першому питанні** необхідно проаналізувати проблеми переходу обох країн до ринкової економіки, методи та наслідки реформ.

Зокрема, вивчаючи економічні реформи урядів РФ, важливо показати реакцію населення щодо їх проведення, у т. ч. жорстке протистояння між президентом та парламентом, що закінчилося трагічними подіями в жовтні 1993 р.

Посилення адміністративного втручання в ринкові перетворення було характерним явищем для Білорусі другої половини 1990-х рр., що зазнала жорсткого державного регулювання економіки з метою її стабілізації.

Загалом же, результати економічних та соціальних перетворень важливо проаналізувати з урахуванням розвитку цих країн і в першій чверті XXI ст.

У **другому питанні** рекомендуємо виділити характерні риси та тенденції суспільно-політичного життя названих країн. Важливо простежити еволюцію політичних режимів в РФ та Білорусі протягом останніх тридцяти років. Також охарактеризувати, як склалися відносини між владою та політичною опозицією в сучасній РФ та Білорусі.

Аналізуючи **третє питання**, зазначимо про те, відносини РФ та Білорусі з країнами Заходу були складними та суперечливими. Це було пов'язано з відповідною політикою радянського періоду, тими стереотипами, що продовжували бути у свідомості російського та білоруського керівництв. Це відповідно відбилася на якості взаємовідносин із західними країнами, у яких переважали недовіра, фобії та геополітичні розрахунки.

При підготовці **четвертого питання** зазначимо, що російсько-українські та білорусько-українські відносини протягом останніх тридцяти років зазнали суттєвих змін; їх можна поділити на періоди 1990-х рр., 2000-2013 рр., 2014-2022 рр., 2022-2024 рр. В кожному з цих періодів відбувалися свої події, існували свої складнощі, проблеми взаємовідносин. Події останніх років, що відбуваються на тлі повномасштабної російської агресії проти України, засвідчують про патріотичну боротьбу українського народу за свою державність, територіальну цілісність та незалежність.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ДО ЕКЗАМЕНУ (МОДУЛІ IV-V)

1. Внутрішня політика Росії в період правління Олександра I. Діяльність Михайла Сперанського.
2. Соціально-економічний розвиток Російської імперії в першій чверті XIX ст.
3. Франко-російська (Вітчизняна) війна 1812 року.
4. Оцінки правління російського імператора Олександра I в історичній науці.
5. Рух декабристів у Росії: причини, хід і наслідки.
6. Основні напрямки внутрішньої політики в Російській імперії в другій чверті XIX ст.
7. Зовнішня політика Росії в середині 1820-х – першій половині 1850-х рр. Кримська війна.
8. Оцінки правління російського імператора Миколи I в історичній науці.
9. Реформа по скасуванню кріпосного права в Росії 1861 року, її особливості та оцінка в історичній науці.
10. Реформи 1860-х–1870-х рр. в Росії (земська, міська, судова, військова, освіти й цензури).
11. Суспільно-політична ситуація в Росії у 1870-х рр.
12. Зміни в зовнішній політиці Росії в період царювання Олександра II.
13. Росія у період правління Олександра III (1881–1894). Основні напрямки реформ у внутрішній політиці.
14. Зовнішня політика Російської імперії у період правління Олександра III (1881–1894).
15. Оцінки правління російських імператорів Олександра II та Олександра III в історичній науці.
16. Соціально-економічний розвиток Росії наприкінці XIX – на початку XX ст. Столипінська аграрна реформа.
17. Революція 1905–1907 років в Росії та її наслідки.
18. Російсько-японська війна 1904–1905 рр.: причини, хід і наслідки.
19. Оцінки правління останнього російського імператора Миколи II в історіографії.
20. Перемоги й поразки російської армії в Першій світовій війні в 1914–1916 рр.
21. Воєнно-політичні кризи в Росії 1915 та 1916 рр. Дезорганізація державної влади.
22. Лютнева буржуазно-демократична революція в Росії 1917 року.
23. Внутрішня й зовнішня політика Тимчасового уряду в Росії у березні – жовтні 1917 р.
24. Жовтневий переворот більшовиків у Петрограді. Перші заходи нової влади. Брестський мир 1918 р.
25. Соціально-економічний розвиток білоруських земель у першій половині XIX ст.
26. Білорусь у Вітчизняній війні 1812 р.
27. Суспільно-політичний рух у Білорусі в першій половині XIX ст.
28. Зміни в соціально-економічному та політичному розвитку білоруських земель у другій половині XIX ст.

29. Соціально-економічний розвиток Білорусі на початку ХХ ст.
30. Політичні партії в Білорусі на початку ХХ ст.
31. Білорусь у Першій світовій війні.
32. Культура Росії в першій половині ХІХ ст.
33. Культура Росії в другій половині ХІХ ст.
34. Культура Росії на початку ХХ ст.
35. Культура Білорусі в першій половині ХІХ ст.
36. Культура Білорусі в другій половині ХІХ ст.
37. Культура Білорусі на початку ХХ ст.
38. Становище польських земель у складі Росії в першій третині ХІХ ст.
39. Становище польських земель у складі Австрії в першій третині ХІХ ст.
40. Становище польських земель у складі Пруссії в першій третині ХІХ ст.
41. Національно-визвольний рух поляків у 30–40-х рр. ХІХ ст.
42. Листопадове повстання поляків 1830–1831 рр.: причини, хід і наслідки.
43. Польські землі в другій половині ХІХ ст.
44. Січневе повстання поляків 1863–1864 рр.: причини, хід і наслідки.
45. Відомі діячі національно-визвольного руху поляків у ХІХ ст.
46. Релігійний розвиток польських земель у ХІХ – на початку ХХ ст.
47. Соціально-економічний розвиток польських земель на початку ХХ ст.
48. Суспільно-політичне життя на польських землях на початку ХХ ст.
49. Польські землі в роки Першої світової війни. Пошуки вирішення польського питання.
50. Розвиток чеських земель наприкінці ХVІІІ – у першій половині ХІХ ст. Чеське національне відродження.
51. Розвиток словацьких земель наприкінці ХVІІІ – у першій половині ХІХ ст. Словацьке національне відродження.
52. Участь чехів і словаків у революції 1848–1849 років.
53. Відомі представники чеського й словацького національного відродження в першій половині ХІХ ст.
54. Чеські землі в другій половині ХІХ ст.
55. Словацькі землі в другій половині ХІХ ст.
56. Чеські землі на початку ХХ ст.
57. Словацькі землі на початку ХХ ст.
58. Участь чехів і словаків у Першій світовій війні.
59. Культура польських земель у першій половині ХІХ ст.
60. Культура польських земель у другій половині ХІХ ст.
61. Польська культура на початку ХХ ст.
62. Чеська культура в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.
63. Словацька культура в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.
64. Соціально-економічний розвиток Болгарії в першій половині ХІХ ст.
65. Політичний розвиток Болгарії в першій половині ХІХ ст.
66. Національно-визвольний рух болгар у другій половині ХІХ ст. Відновлення Болгарської держави.

67. Соціально-економічні та політичні зміни в Болгарському князівстві у 80-х роках ХІХ – на початку ХХ ст.
68. Національно-визвольний рух сербів у першій третині ХІХ ст. Перше та Друге сербські повстання.
69. Відновлення та розвиток сербської державності в 1830-х–1870-х рр.
70. Політичний і соціально-економічний розвиток незалежної Сербії наприкінці 70-х років ХІХ – на початку ХХ ст.
71. Соціально-економічні та політичні перетворення в Чорногорії в ХІХ ст.
72. Чорногорія на початку ХХ ст.
73. Хорвати в складі Габсбурзької монархії в ХІХ ст.
74. Хорватські землі на початку ХХ ст.
75. Словенці в ХІХ – на початку ХХ ст.
76. Розвиток боснійських земель у ХІХ – на початку ХХ ст.
77. Македонські землі в ХІХ – на початку ХХ ст.
78. Перша Балканська війна: причини, хід і наслідки.
79. Друга Балканська війна: причини, хід і наслідки.
80. Болгарія в Першій світовій війні.
81. Сербія в роки Першої світової війни.
82. Чорногорія в роки Першої світової війни.
83. Участь боснійців, хорватів і словенців у Першій світовій війні.
84. Культура Болгарії в ХІХ – на початку ХХ ст.
85. Культура Сербії в ХІХ – на початку ХХ ст.
86. Культура Чорногорії в ХІХ – на початку ХХ ст.
87. Культура на боснійських землях у ХІХ – на початку ХХ ст.
88. Хорватська культура в ХІХ – на початку ХХ ст.
89. Словенська культура в ХІХ – на початку ХХ ст.
90. Культурний розвиток македонців у ХІХ – на початку ХХ ст.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ДО ЕКЗАМЕНУ (МОДУЛЬ VI):

1. Передумови, причини та наслідки Громадянської війни в Росії (1917–1922 рр.).
2. Нова економічна політика в СРСР (1921–1928 рр.).
3. Передумови, причини та етапи утворення СРСР.
4. Індустріалізація та колективізація в СРСР у другій половині 1920-х–1930-х рр., їхні наслідки та оцінки в історичній науці.
5. Політичні репресії в СРСР у 1930-х рр., їхні наслідки та оцінки в історичній науці.
6. Білорусь у 1918 – 1921 роках. Спроби відновлення державності.
7. Білоруська РСР у 1920-х – 1930-х рр.
8. Соціально-економічний та політичний розвиток Західної Білорусі під владою Польщі (1921–1939 рр.).
9. Основні принципи та тенденції культурного будівництва в СРСР у 1920–1930-х рр.
10. Культурний розвиток БРСР та Західної Білорусі у 1920–1930-х роках.
11. СРСР у Другій світовій війні (1939–1945 рр.): загальна характеристика.
12. Білорусь у Другій світовій війні. Оборонні бої, рух опору та визволення території республіки.
13. Соціально-економічний та політичний розвиток СРСР у післявоєнний період та добу хрущовської відлиги (1945–1964 рр.).
14. Білоруська РСР у 1945–1991 рр.
15. Соціально-економічний та політичний розвиток СРСР у середині 1960-х – у першій половині 1980-х рр.
16. Політика «перебудови» в СРСР (1985–1991 рр.). Соціально-економічний та політичний розвиток.
17. Культура Росії та Білорусі у складі СРСР в 1945–1991 рр.
18. Соціально-економічний та політичний розвиток Російської Федерації у 1991–1999 рр. Економічні реформи. Конституційна криза 1992–1993 рр.
19. Основні тенденції соціально-економічного та політичного розвитку Російської Федерації у XXI ст.
20. Російсько-українські відносини на сучасному етапі (90-і рр. XX – XXI ст.).
21. Білорусько-українські відносини на сучасному етапі (90-і рр. XX – XXI ст.).
22. Соціально-економічний та політичний розвиток Республіки Білорусь у 90-х роках XX ст.
23. Соціально-економічний та політичний розвиток Республіки Білорусь у XXI ст.
24. Культура Росії та Білорусі на сучасному етапі (90-і роки XX – XXI ст.).
25. Польща у 1918–1926 рр. Відновлення та розвиток держави.
26. Польська держава у 1926 – 1939 рр. Режим «санації».
27. Польща в роки Другої світової війни.
28. Соціально-економічний та політичний розвиток Польської Народної Республіки у середині 1940-х – 1960-х рр.
29. Польська Народна Республіка у 1970-х – 1980-х рр.
30. Соціально-економічне та політичне становище Польської Республіки у 90-х роках XX ст. «Шокова терапія» Бальцеровича.

31. Республіка Польща у ХХІ ст. Соціально-економічний та політичний розвиток.
32. Культура Польщі у 20-х рр. ХХ – ХХІ ст.
33. Польсько-українські відносини на сучасному етапі.
34. Утворення та розвиток Чехословацької республіки (1918–1929 рр.). Томаш Масарик.
35. Чехословаччина у 1930-х роках. Рух судетських німців. Мюнхенська угода 1938 р.
36. Чехословаччина в роки Другої світової війни.
37. Чехословаччина у другій половині 1940-х – 1960-х рр. «Празька весна» 1968 р. та її придушення.
38. Чехословаччина у 1970-х – на початку 1990-х рр.: головні тенденції розвитку. Причини поділу країни у 1992 р.
39. Соціально-економічний та політичний розвиток Чехії у 90-х рр. ХХ – ХХІ ст.
40. Соціально-економічний та політичний розвиток Словаччини у 90-х рр. ХХ – ХХІ ст.
41. Культура Чехії та Словаччини у 20-х рр. ХХ – ХХІ ст.
42. Болгарія в добу правління БЗНС (1919–1923 рр.) та режиму «Демократичної згоди» (1923 – 1931 рр.)
43. Соціально-економічний та політичний розвиток Болгарії в 1930-х рр. Диктатура царя Бориса ІІІ.
44. Болгарія у Другій світовій війні.
45. Становлення режиму «народної демократії» у Болгарії у середині 1940-х – першій половині 1950-х рр.
46. Болгарія у період правління Тодора Живкова (1954–1989 рр.).
47. Соціально-економічний та політичний розвиток Болгарії у 90-х рр. ХХ – ХХІ ст.
48. Культура Болгарії у 20-х рр. ХХ – ХХІ ст.
49. Утворення й розвиток Королівства сербів, хорватів та словенців (1918–1929 рр.). Видовданська конституція 1921 р.
50. Соціально-економічний та політичний розвиток Югославії у 1929–1939 рр. Диктатура короля Олександра І.
51. Югославія в роки Другої світової війни.
52. Соціально-економічний та політичний розвиток Югославії у післявоєнний період (1945–1950 рр.). Радянсько-югославський конфлікт та його наслідки.
53. Югославія у 1950-х – 1970-х рр. Політика самоврядного соціалізму. Постать Й. Броз Тіто.
54. Югославія у 1980-х рр. Передумови та причини розпаду СФРЮ.
55. Союзна Республіка Югославія (1992–2003 рр.). Соціально-економічний та політичний розвиток. Міжетнічні війни.
56. Сербія та Чорногорія у ХХІ ст.
57. Хорватія і Словенія у 90-х рр. ХХ – ХХІ ст.
58. Боснія і Герцеговина у 90-х рр. ХХ – ХХІ ст.
59. Македонія у 90-х рр. ХХ – ХХІ ст.
60. Культура народів Югославії у 20-х рр. ХХ – ХХІ ст.

Навчальне видання

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ
З ОСВІТНЬОЇ КОМПОНЕНТИ «ІСТОРІЯ СЛОВ'ЯНСЬКИХ НАРОДІВ»
для здобувачів III курсу історичного факультету
спеціальності 032 Історія та археологія
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти**

Укладачі: Буравський О. А., Власюк І. М.